

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 1

Startartikel

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Deel 1 Startartikel (gepubliceerd 1 september 2020)

1.1 Inleiding

Het nu volgende artikel is deel 1 van een tiendelige serie over gedrag en gedragsproblemen dat hoort bij het gratis ter beschikking stellen van de digitale gedragsorthotheek. Die orthotheek bevat meer dan 1000 pagina's informatie en 1280 trefwoorden m.b.t. het onderzoek en de begeleiding van kinderen die problemen ondervinden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Het gaat daarbij niet alleen om kinderen die die problemen ondervinden, maar ook om de ouders van die kinderen, de groepsgenoten en de leerkrachten van die kinderen. Deze 10 artikelen hebben tot doel het verantwoord gebruik van de gedragsorthotheek te optimaliseren. De bedoeling is dat de artikelen maximaal 4 pagina's in omvang zijn. Gedragsbegeleiding is echter wel meer dan uit de orthotheek werken!

1.2 Opzet

De artikelen verschijnen steeds de eerste van de maand startend vanaf 1 september 2020 en eindigend op 1 juni 2021. Aan de orde komen vanaf 1 september de volgende thema's: (Op 1 oktober

ber krijgt u ook de inloggegevens)

1. Startartikel: uitgangspunten, wanneer is gedrag een probleem, gedragsstoornissen
2. Handleiding voor de gedragsorthotheek; het kind, de opzet, blijvend in ontwikkeling, inloggegevens voor de orthotheek
3. Signalering en diagnosticering van gedragsproblemen
4. Het verklaren van gedragsproblemen
5. De preventie van gedragsproblemen en de grenzen van de leerkracht
6. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen; technieken
7. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen programma's
8. De rol van de leerkracht
9. De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders
10. Het slotartikel over de totaalvisie en de kwaliteitskaart.

1.3 De beperking

De omvang van deze artikelserie is in totaal maximaal 40 pagina's die in een serie van 10 artikelen wordt aangeboden. Die omvang is een beper-

king en heeft als consequentie dat niet alles behandeld kan worden, maar heeft als voordeel dat de laagdrempeligheid optimaal is. Vier pagina's per maand lezen over gedragsproblemen, dat moet haalbaar zijn.

1.4 Het openen van de orthotheek

Op 1 oktober 2020 verschijnt het artikel met daarin de handleiding van de gratis orthotheek plus de inloggegevens. Vanaf dat moment kunt u de orthotheek gebruiken. Alvorens de orthotheek open te stellen, is het belangrijk de uitgangspunten weer te geven.

1.5 Het algemene uitgangspunt

Vanwege de vele artikelen over effectief onderwijs, opbrengstgericht onderwijs, expliciete directe instructie, achterstanden bij kinderen, kritische rapporten van de onderwijsinspectie en kritiek vanuit de samenleving (*Ze leren zo weinig meer tegenwoordig*) is er een druk op het onderwijs gekomen om vooral aan kennis en cognitieve vaardigheden te werken. Daarbij vindt men het belangrijk voor later dat de kinderen weten wie Maria van Boergondië is, wat een dam³ is en dat kinderen kunnen delen met breuken.

Kirschner wil zelfs de vrijheid van onderwijs afschaffen. Dat er een goede instructie moet zijn voor de meeste kinderen is evident en dat er twijfels zijn over het bestaan van leerstijlen is dat ook, maar het onderwijs is meer dan effectieve instructie. Tegenstanders van onderwijsvernieuwing zijn ook sterk in het maken van een karikatuur van die vernieuwingen alvorens ze te bekritisieren.

Gelukkig is er een tegenbeweging van o.a. Biesta en Bransen (hoewel de kritiek daarop ook behoorlijk is. Zie: <https://blog.pedagogiek.nu/blog/2020/07/22/over-het-fundament-van-een-volstrekt-nieuw-en-ander-onderwijsstelsel/>) die stellen dat de onderwijsdoelen breder moeten zijn dan wat alleen maar in meetbare opbrengsten en resultaten weergegeven kan worden. Daarbij moet ook het Nivoz genoemd worden met de lijfspreuk van Stevens: 'Eerst het kind en dan de leerling'

In deze artikelenserie staan het *kind zijn* en *persoon worden* centraal. Daarmee ontkennen we niet het belang van het aanleren van vaardigheden die nodig zijn om in de samenleving mee te kunnen doen zoals de taal/leesvaardigheden en de reken/denkvaardigheden, maar focussen we ons nu vooral op het welbevinden

den van de kinderen en de opdracht die we in het onderwijs hebben om het kind de ruimte te geven zichzelf te ontwikkelen. Dat is zeker niet alleen cognitief. Een belangrijk deel van het menszijn en kind mogen zijn, is gelegen in doelen als: je zelf leren kennen, kunnen reflecteren, weten waar je geluk ligt, ruimhartigheid, fouten durven maken en leren van je fouten, ontwikkelen van het inlevingsvermogen, initiatieven nemen, leren omgaan en communiceren met anderen. Voor ons is dat geen vrijblijvende opdracht, maar een opdracht die als basis heeft de verantwoordelijkheid die we als opvoeders hebben t.a.v. de kinderen die aan ons toevertrouwd zijn.

De betekenis van de sociaal-emotionele ontwikkeling is dus gelegen in die ontwikkeling zelf, maar is ook een voorwaarde voor de cognitieve ontwikkeling. Het verwerven van kennis en vaardigheden kan niet los gezien worden van de persoon en de situatie van het kind. Vanuit het redzaamheidsproject (<https://www.redzaamheidslezen.nl/>) weet ik dat bijvoorbeeld het aansporen van kinderen om snel te lezen (volgen Zeguers moet het zelfs razendsnel zijn) spanning kan veroorzaken bij kinderen en stress en dat kan ook van invloed zijn op het leesplezier. Dus nogmaals: 'Eerst het kind en dan de leerling.'

Samenvattend betekent het voorafgaande:

- het kind is meer dan een leerling
- vanuit onze verantwoordelijkheid als opvoeders hebben we de opdracht om de ontwikkeling van het kind als kind zelf te begeleiden. Daarbij gaat het niet alleen om de normen en waarden die we als opvoeders voor ogen hebben, maar we hebben evenzeer de opdracht om het kind zich-

zelf te laten worden.

1.6 De mantel der liefde

Er zijn echter kinderen die zich zo gedragen dat er opgetreden moet worden. Niet alles kan onder de noemer van de menswording van het kind geaccepteerd worden. Het: 'Zo is zij/hij nu eenmaal' kent ook zijn beperkingen. Vanuit de gedachte dat kind zichzelf moeten kunnen worden, ontstaat er vaak spanning vanwege de ernstige problemen die sommige kinderen met hun omgeving hebben. Iedereen die kinderen met gedragsproblemen op school heeft gezien, weet dat er situaties kunnen ontstaan die zo ernstig zijn dat een kind niet meer te handhaven is of in elk geval regelmatig zorgt voor onveilige situaties en belemmeringen van het functioneren van de groepsgenoten en de leerkracht. Daarbij gaat het vaak om agressiegedrag van kinderen, blijvend pestgedrag of gedrag dat het onderwijs van de leerkracht verstoort. Er zijn dus grenzen.

1.7 De orthotheek als middel

De orthotheek is een technisch instrument met tips, meer dan 100 observatielijsten, technieken en programma's. Daarom is het belangrijk dat de gebruiker zich realiseert dat het niet meer dan een **middel** is. Gegeven is het kind in zijn huidige leefsituatie en het is de kunst om de beschikbare hulpmiddelen aan te laten sluiten bij de hulpvragen die het kind stelt op weg om een gewenste vorm van zichzelf te worden. In de orthopedagogiek maken we o.a. gebruik van technieken en dat wekt de suggestie van kneden, behandelen en bewerken, maar iedere keer weer opnieuw moeten van de pedagogische handelingen de betekenis worden ingeschat en aangepast.

Dat betekent dat de gebruiker de orthotheek aan het kind aan moet passen, daarbij aangevuld met eigen ideeën. In het geheel van de uitvoering van de speciale leerlingbegeleiding is een orthotheek een bescheiden hulpmiddel.

1.8 Gedrag en gedragsproblemen

In deze 10-delige serie gaat het over gedrag en gedragsproblemen. Hoewel leeractiviteiten ook gedrag van kinderen laat zien, gaat het hier om sociaal emotioneel gedrag. Bij emotioneel gedrag gaat het om gevoelens die het kind heeft t.a.v. van zichzelf, waarbij het zelfbeeld een belangrijke rol speelt, maar

het gaat ook emoties die anderen bij het kind oproepen. Bij sociaal gedrag gaat het om vaardigheden bij het omgaan met anderen, maar ook om vaardigheden als het kunnen inleven in de ander, bewust zijn van last of plezier die men andere bezorgt. Daarnaast gaat het ook om houding, instelling en mentaliteit. De vraag is op basis waarvan men kan bepalen of gedrag een gedragsprobleem is. Daartoe zijn er 6 kapstokken die kunnen helpen bij de bepaling of gedrag een gedragsprobleem is.

Op een site van de GGD Fryslan definieerde men dat gedrag probleemgedrag is als een leerling regelmatig ongewenst gedrag vertoont. Men vult aan dat de mate waarin men gedrag probleemgedrag vindt ook wel afhangt van de opvattingen en verwachtingen van de leerkracht. Die definiëring is te slap qua criteria. Hoewel de bepaling van probleemgedrag van een andere aard is dan het bepalen van koorts, kan het toch wel wat concreter. Het is belangrijk om bij de bepaling van probleemgedrag een rationale te hanteren die het denken over probleemgedrag volgbaar en communiceerbaar maakt. Zo'n denkproces wordt een heuristisch genoemd. Bij probleemgedrag kan men gebruik maken van kapstokken met vragen.

Die kapstokken zijn:

1. Is het gedrag vergeleken met kinderen van die leeftijd anders/achter? Bij het vaststellen van een problematische leesontwikkeling doet men dat ook door te stellen dat je na tien maanden leesonderwijs toch minimaal een concreet aangegeven leesvaardigheid moet hebben. Voor gedrag kunt u proberen om het gedrag te vergelijken met dat u van de leeftijdsgenoten weet. Zo weten we dat 80% van de kleuters van 4 jaar niet huilt bij het afscheid nemen. Dat betekent dat iedere leerkracht ontwikkelingspsychologische kennis moet bezitten. Dat kun je uit de literatuur halen, maar ook uit ervaringskennis. Zie voor handige literatuur op dit gebied bijvoorbeeld: *Kleine ontwikkelingspsychologie II*, de schoolleeftijd van R. Kohnstamm, Bohn Stafleu en Van Loghum Houten. Samenhangend met dit criterium is natuurlijk de vraag van de verschijningsfrequentie belangrijk, m.a.w. hoe vaak komt dit voor. Een keer wat angstig voor iets nieuws is heel wat anders dan een kind dat overal (faal)angstig voor is.

2. Is het gedrag de laatste tijd in ongewenste zin veranderd? Er zijn kinderen die u volgt en waarvan u na verloop van tijd vaststelt dat ze veranderen. Soms valt u het op dat een open kind stil aan het worden is, soms stelt u vast dat een sociaal positief kind allerlei conflicten heeft met anderen. U zegt dan: 'Zo ken ik het kind niet.' Bij deze tweede vraag vergelijkt u het niet met ande-

ren, zoals bij de eerste vraag, maar nu vergelijkt u het kind met zichzelf.

3. Heeft de leerkracht last van het gedrag van het kind? Probleemgedrag kan dus een probleem of een last zijn voor de leerkracht omdat het kind de orde verstoort of omdat u te veel tijd aan het kind moet besteden die u afhoudt van het contact met de andere kinderen. De leerkracht kan ook emotionele last hebben van een kind omdat een kind sfeerverpestend handelt. U mag daar ook aan toevoegen de materiële last zoals het vernielen van dingen.

4. Hebben andere kinderen last van het gedrag van het kind? Er zijn kinderen die het pedagogisch klimaat in de klas onveilig maken, waardoor andere kinderen zich bedreigd voelen. In dat geval is er ook sprake van probleemgedrag.

5. Heeft het kind zelf last van zijn problematisch functioneren? Veel kinderen lijden zelf ook onder hun probleemgedrag. Ze worden er verdrietig en ongelukkig van. In dat geval kunt u ook over probleemgedrag spreken. Het gaat hier om de vraag: Is het gedrag nadelig voor de huidige situatie? Soms is gedrag nadelig voor de huidige situatie omdat het het geluk van een kind belemmert.

6. Is het gedrag nadelig voor toekomstige situaties? Het kan voorkomen dat als de koppigheid niet verminderd kan worden het egocentrische gedrag zich kan ontwikkelen tot een egoïstische persoonlijkheid. Het is ook mogelijk dat als het agressiegedrag niet gereduceerd kan worden, het kind zich ontwikkelt tot een agressieve persoonlijkheid. Werkhoudingsproblemen kunnen de komende ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen beperken.

7. Andere factoren die de ernst bepalen zijn:

- frequentie: een keer per dag of iedere dag;
- duur: een week of een maand of: een minuutje of een uur een driftbui;
- omvang; alleen huilen bij het afscheid nemen of heftig huilen bij allerlei situaties.

Er zijn boeken met titels als: *Hoe voorkom je lastig gedrag. Vaak is daar het begrip lastig niet concreet uitgewerkt en bedoelt men lastig in de zin van handelingsverlegenheid. (=lastig te begeleiden)*

Gedrag is meestal nooit alleen maar een probleem en wordt gelukkig ook

vaak gezien als een uitdaging. Deze artikelen plus de orthotheek kunnen helpen om het ook als een uitdaging te zien.

1.9 Gedragsstoornissen

In deze artikelenserie gaat het vooral om gedragsproblemen. Dat zijn opvoedingsproblemen, waarbij het uitgangspunt is dat ze van dien aard zijn dat ze ook te begeleiden zijn in het gewone onderwijs en het SBO. Er zijn echter ook gedragsproblemen die zo ernstig zijn dat men niet kan verwachten dat ze in het gewone onderwijs en de scholen voor speciaal onderwijs te begeleiden zijn. De kinderen met dit soort ernstige gedragsproblemen zijn meer gebaat bij cluster 4 scholen voor kinderen met psychische stoornissen en ernstige gedragsproblemen. In de orthotheek bevinden zich wel hulpmiddelen waarmee u kunt bepalen of er wellicht sprake is van een gedragsstoornis. Het gaat dan om twee beelden, namelijk

- Oppositional Defiant Disorder (ODD): oppositionele-opstandige stoornis.
- Conduct Disorder (CD): norm overschrijdend-gedragsstoornis.

Hierbij gaat het om kinderen die langere tijd laten zien moeite te hebben zich aan te passen aan de gangbare normen. Het **lastbewustzijn** van die kinderen zelf (onderdeel in de gedragsorthotheek) ontwikkelt zich onvoldoende en de kinderen blijven ongewijzigd egocentrisch en blokkeren vaak of hebben driftaanvallen. Ze hebben moeite gezag te accepteren, zijn storend in de groep en vaak heftig boos en agressief. Ook kenmerken deze kinderen zich door een gebrek aan zelfcontrole en blijkt op den duur dat de orthopedagogiek ontoereikend is.

Deze heftige en ernstige vormen van antisociaal gedrag worden wel in de orthotheek behandeld, maar daarbij wordt ook aangegeven om externe begeleiding te zoeken.

Het gaat in de orthotheek vooral om de gedrags- en opvoedingsproblemen bij kinderen van 4 t/m 12 jaar binnen de schoolsituatie.

1.10 Het artikel in PDF-versie

Vanaf het tweede artikel op 1 oktober worden de artikelen in pdf-versie geplaatst op de Pravoo-website:

<https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 2

Handleiding orthotheek

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Een gedragsorthotheek bevat informatie over de achtergronden van sociaal- emotionele problemen, onderzoeksmiddelen en handelingsplannen voor kinderen in de leeftijd van 4 t/m 12 jaar. In het kader van het passend onderwijs komen ook de behoeften van kinderen

Gebruikersnaam:

Deel 2 Handleiding gratis orthotheek (gepubliceerd 1 oktober 2020)

2.1 Inleiding

Het nu volgende is deel 2 van een tiendelige serie over gedragsproblemen. In dit artikel komt het volgende aan de orde:

- De gratis gedragsorthotheek; inleiding
- Het kind, de ouders, de groepsgenoten en de leerkracht
- De handleiding
- Blijvend in ontwikkeling,
- Inloggegevens

2.2 De orthotheek; inleiding

De gedragsorthotheek bevat onderzoeks- en begeleidingsmiddelen ten dienste van kinderen die belemmeringen ondervinden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Het gaat om vier soort middelen:

1. Achtergrondinformatie m.b.t. gedrag en gedragsproblemen
2. Observatiemiddelen en vragenlijsten

3. Begeleidingstechnieken
4. Begeleidingsprogramma's (het VOB=volledig orthopedagogisch beeld)
5. Voorlichtingsbrieven voor de ouders

De inhoud richt zich op kinderen van 4 t/m 12 jaar in gewoon en speciaal basisonderwijs. Hoewel er ook voorlichtingsbrieven voor de ouders aanwezig zijn, gaat het vooral om het onderzoek en de begeleiding in de thuissituatie.

2.3 Het kind, de ouders, de groepsgenoten en de leerkracht

Het gaat in de orthotheek om middelen, maar eigenlijk gaat het om mensen. In de orthotheek komt u die mensen ook tegen. Het gaat vooral om kinderen met gedragsproblemen, maar het gaat ook over voorlichting aan de ouders, de rol van de groepsgenoten en de taak en verantwoordelijkheid van de leerkracht.

Het kind is meestal het vertrekpunt en dat betekent dat de orthotheek de middelen biedt, maar de leerkrachten de taak hebben om die middelen passend te maken voor de speciale kenmerken van het kind.

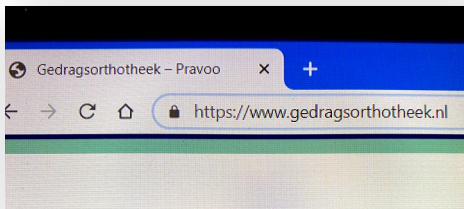
2.4 De handleiding

1. Ga naar de website

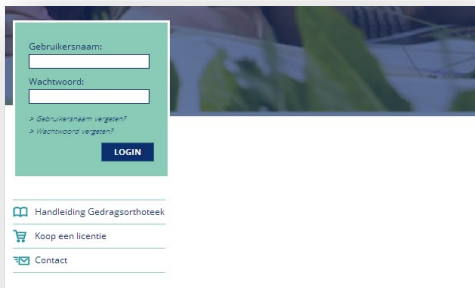
Ga naar: <https://www.gedragsorthotheek.nl/>

2. Een link op uw bureaublad

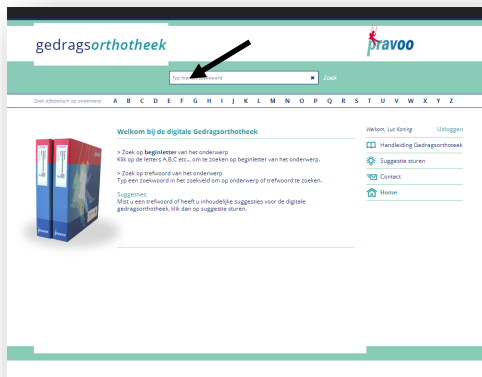
Zorg eerst voor een handige link op uw bureaublad. Dan hoeft u niet steeds het website-adres in te tikken. U klikt dan op het pictogram en u ziet het openingsscherm.

Zo'n link maakt u door eerst het openingsscherm van de orthotheek te laden en het website adres naar uw bureaublad te slepen.

bent.

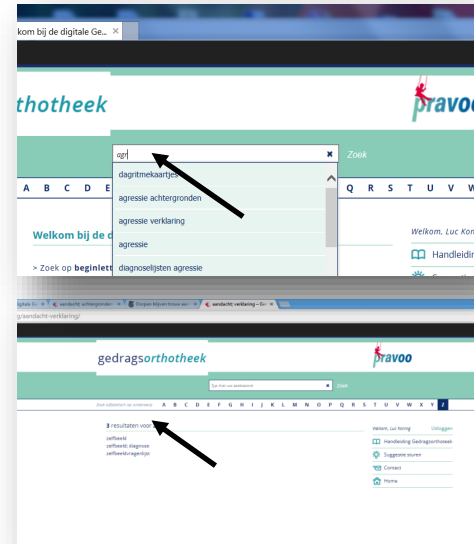

3. Naar binnen

Tik vervolgens de gebruikersnaam en het wachtwoord in. Zie voor deze inloggegevens paragraaf 2.5 van dit artikel. Bewaar die inloggegevens goed! Maximaal eenmaal per jaar zullen we deze gegevens wijzigen. U kunt wachtwoord alleen ontvangen als u geregistreerd

4. Binnen

Het belangrijkste hulpmiddel is het invoervenster. Zie de pijl. In dat venster kunt u het woord typen dat u zoekt. U kunt ook een letter intypen. Als u iets zoekt voor kinderen die agressiegedrag vertonen, hoeft u niet dat hele woord in te typen, want na de a of de aa komen al

de aanwezige woorden tevoorschijn. In het voorbeeld links is te zien dat al snel de beschikbare zoekwoorden tevoorschijn komen zonder dat u het hele woord hoeft in te typen.

5. Een tweede zoekmogelijkheid

Als u iets zoekt om het zelfbeeld vast te stellen, kunt u ook bij de letter op de Z klikken. Als u dat gedaan hebt, verschijnen de beschikbare woorden die met een Z beginnen. Soms kan het voorkomen dat er niets gebeurt als u op een letter tikt. Dat betekent

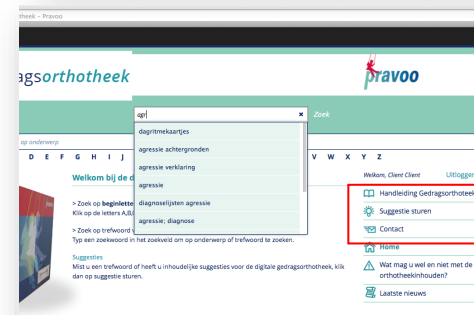
dat u een verouderde browser gebruikt. Werkt u met Internet Explorer dan is het raadzaam de nieuwste versie te installeren. (is gratis). Nog beter is het om Google Chrome te gebruiken.

6. Aanvullende mogelijkheden

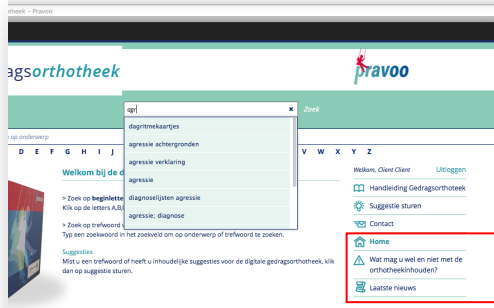

Aan de rechter kant van de startpagina staan nog enkele aanvullende mogelijkheden, namelijk:

- **Handleiding Gedragsorthotheek;** als u hierop klikt, komt de handleiding tevoorschijn.
- **Suggestie sturen;** als u hierop klikt kunt u Pravoo verzoeken een bepaald

onderwerp uit te werken en op te nemen in de digitale gedragsorthotheek. Misschien mist u een bepaalde inhoud of denkt u dat een bepaalde inhoud verder uitgewerkt moet worden. Daarmee is deze digitale gedragsorthotheek uniek omdat op die manier uw wensen gehonoreerd kunnen wor-

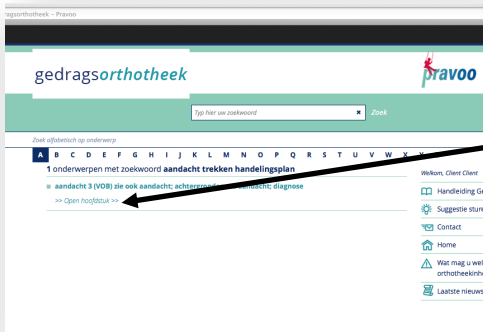

den.

- **Geef ook uw emailadres op zodat we met u kunnen overleggen.** Als Pravoo uw suggestie als functioneel beoordeelt dan zullen we uw suggestie opnemen.

• **Contact;** als u hierop klikt, kunt u Pravoo een mailtje sturen met een vraag of een opmerking.

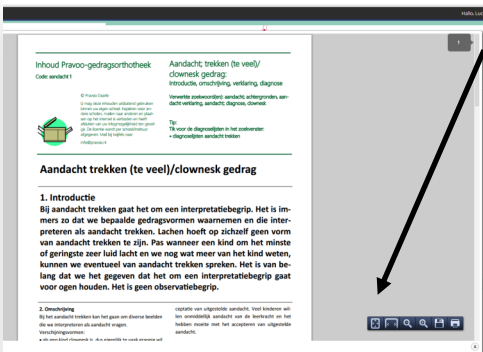
- **Home;** als u hierop klikt, komt u weer bij het startscherm terecht.
- **Wat mag u wel en niet met de orthotheekinhouden?:** Door de orthotheek gratis ter beschikking te stellen mag u er alles mee doen. U bent alleen verplicht de bron te vermelden: **Koning, L.J. (z.j.) Pravoo digitale gedragsorthotheek.**
- **Laatste nieuws.** Het is belangrijk om dat regelmatig even aan te klikken om te kijken of er nieuws is.

7. Inhouden

Klik voor het open van een bestand op **>>Open hoofdstuk>>.**

Dan komt het pdf-bestand tevoorschijn.

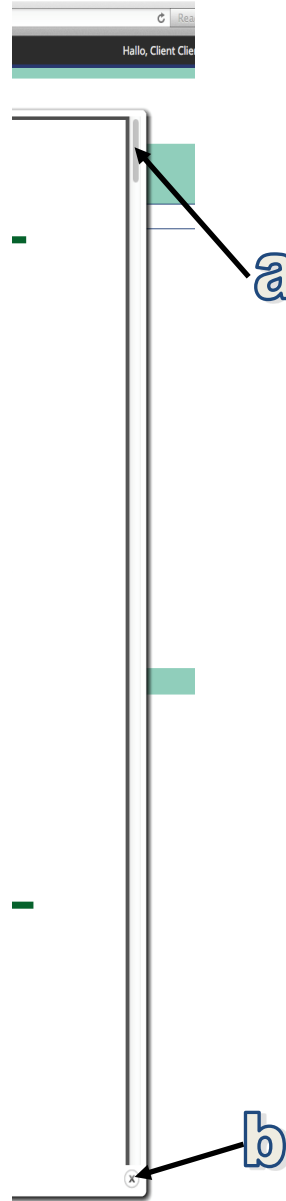

Rechtsonder in het scherm hebt u de mogelijkheid om e.e.a. aan te passen, namelijk:

- De pagina centreren
- De pagina maximaal vergroten
- De pagina verkleinen
- De pagina vergroten
- Het pdf-bestand opslaan

1 U kunt het bestand scrollen met het wielje van uw muis en als dat niet lukt kunt u de pagina opschuiven met de schuif aan de rechterkant. Zie de a hier links.

2 Als u de opgeroepen pagina wil verwijderen klikt u op de X. Zie de b hier links naast.

1 De digitale gedragsorthotheek bevat drie hoofdtypen inhouden. In totaal gaat het om ruim 1000 A'4tjes. Het systeem wordt regelmatig gevuld en zal dan ook nog verder groeien. Het gaat om de volgende soorten inhouden:

2 Voor 57 orthobeelden volledige uitwerkingen, nl.: achtergronden, diagnosemiddelen en begeleidingsplannen. Voor die 57 beelden worden de inhouden in steeds drie pakketjes weergegeven. Voorbeelden: agressie, ADHD, concentratieproblemen, etc. Binnen de orthotheek noemen we dat de VOB's (Volledige OrthoBeelden)

3 Korte informaties over problemen, technieken en behoeften. Voorbeelden: visualiseren, egocentrisch, zelfbeeldvragenlijst, behoefte aan structuur, etc.

4 Achtergronden over bijvoorbeeld: wanneer is gedrag een gedragsprobleem, de schijf van 7, etc.

8. Tips

1. Lees ook de informatie bij: het laatste nieuws.
2. De gekozen pdf-bestanden kunt u in uw leerlingadministratieprogramma koppelen aan bepaalde kinderen.
3. U kunt gebruik maken van het handelingsplan dat nu bij u op school in gebruik is, maar u kunt ook gebruik maken van het handelingsplan/uitvoeringsplan dat in Word is opgemaakt en een aanwezig is op de Pravoo-website: www.pravoo.nl

4. Ga dan naar de afdeling: Gedragsproblemen bij: [NIEUW De gedragsorthotheek; nu digitaal](#) Daar is een link om het algemene handelingsplanblad en uitvoeringsblad te downloaden.

5. U kunt Luc Koning van Pravoo ook een studiedagdeel laten verzorgen over gedrag en gedragsproblemen en het gebruik van de digitale gedragsorthotheek.

2.4 Blijvend in ontwikkeling

In de orthotheek bevinden zich meer dan 1000 pagina's met onderzoeks- en begeleidingsmiddelen. Het domein van gedrag en gedragsproblemen is echter zo omvangrijk dat er nog veel aanvullingen en aanpassingen zullen komen. Stuur uw wensen en vragen naar: info@pravoo.nl
Op die manier kunt u helpen de orthotheek up-to-date te houden. U kunt zelf ook inhoud doorsturen die we dan op kunnen nemen.

2.5 Inloggegevens

Ga voor de inloggegevens naar <https://www.pravoo.com/>
Dan komt u op de homepage van de Pravoo-website. Klik dan op: **Gedragsproblemen**. Op die pagina is aangegeven hoe u de inloggegevens aan kunt vragen. Dat betekent dat u de inloggegevens kunt ontvangen als u geregistreerd bent.

2.6 Echt gratis

Deze gedragsorthotheek is echt gratis. Dat betekent dat u nergens wordt aan-

gespoord om te betalen. U mag met de inhoud ook doen wat u wilt. Er zijn vier verplichtingen:

1. U moet als gebruiker geregistreerd zijn. Dat kunt u doen via de Gedragsafdeling van de Pravoo-website. Via de registratie houden we u ook op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen. Ga naar: <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>
2. U mag het wachtwoord niet doorgeven aan anderen buiten uw school/instituut. Dan wordt u uit het register verwijderd.
3. De orthotheek mag gebruikt worden door leerkrachten op scholen, behandelaars, maar mag niet zonder toestemming opgenomen worden in een volgsysteem of een systeem van een of ander pakket. Daar gelden wel de auteursrechten. Wil men dat, dan dient met contact op te nemen met Pravoo. Ook behandelaars, ouders, opleiders en zelfstandigen mogen de inhoud gebruiken.
4. U dient bij het gebruik maken van de orthotheek inhoud de juiste verwijzing te maken, namelijk: **Koning, L.J. (z.j.) Pravoo digitale gedragsorthotheek. Daarle, Pravoo.**

U kunt de orthotheek geheel zelfstandig invoeren. Alleen als u gebruik maakt van de inscholing zoals verzorgd door Luc Koning dan dient u die begeleiding te vergoeden.

Het vervolg

Er komen nu nog 8 artikelen waarin u leren hoe u het beste de orthotheek kunt gebruiken.

3. Signalering en diagnosticering van gedragsproblemen
4. Het verklaren van gedragsproblemen
5. De preventie van gedragsproblemen en de grenzen van de leerkracht
6. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen; technieken
7. De orthopedagogiek bij kinderen met gedragsproblemen programma's
8. De rol van de leerkracht
9. De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders
10. Het slotartikel over de totaalvisie en de kwaliteitskaart.

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 3 Signaleren en diagnosticeren (gepubliceerd 1 november 2020)

3.1 Inleiding

In het derde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- Signaleren
- Diagnosticeren
- Diagnosemiddelen; observatiemiddelen en vragenlijsten

Alle tot nu toe verschenen artikelen kunt u ook in een pdf-bestand downloaden via: <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

3.2 Signaleren en signaleringsinstrumenten

Het opsporen van kinderen die belemmeringen ondervinden in hun sociaal-emotionele ontwikkeling vindt meestal plaats aan de hand van een volgsysteem. Ik ga geen uitspraak doen over wat goede of minder goede volgsystemen zijn, maar bied een kijkwijzer waarmee u uw eigen gedragsvolgsysteem kunt beoordelen.

De kijkwijzer met de 10 criteria

1. Visie

Over wat belangrijk is in de sociaal-emotionele ontwikkeling lopen de meningen uiteen. Sommigen leggen de focus op het omgaan tussen de kinderen onderling, het inlevingsvermogen, het lastbewustzijn, of de attitude en houding van de kinderen. Anderen vinden dat werkhouding ook bij de sociaal-emotionele ontwikkeling hoort. Er zijn ook leerkrachten die onderliggende kenmerken graag in kaart willen brengen zoals het zelfbeeld, de veerkracht of karakterkenmerken. Stel vast wat uw visie is op de content van wat u wilt volgen bij de kinderen. Zit dat ook in uw volgsysteem?

2. De scoringwijze

Geef aan HOE u de sociaal-emotionele ontwikkeling wilt volgen. Moet dat in de vorm van een schaal zijn. Als u voor een schaal kiest, moet dat een oneven aantallenschaal zijn (bijv. 5 puntschaal met als nadeel dat men er graag tussenin gaat scoren) of even-aantallenschaal met als voor/nadeel dat je een keuze moet maken? Het kan ook meer open zijn in de vorm van een verslag over het functioneren van een kind aan de hand van kapstukken. Dat kost meer tijd, maar is wel persoonlijker.

3. De kwaliteit van de operationalisering

Vaak is in de bestaande systemen niet duidelijk aangegeven wat men onder een bepaald begrip verstaat met als gevolg dat de ene leerkracht het geheel anders invult dan de andere.

4. Het tijdsbeslag

Leerkrachten moeten heel veel ontwikkelingen bijhouden en het is de vraag hoeveel tijd u wilt besteden aan de administratie in het kader van een sociaal-emotioneel volgsysteem.

5. Analyse mogelijkheden

Biedt het volgsysteem een handige manier om de verzamelde gegevens te analyseren?

6. Is het kind te zien in de kwantificering?

Het is mogelijk gedrag en sociaal-emotioneel functioneren in getallen weer te geven. Is die kwantificering geloofwaardig en ziet u door de cijfers heen toch wel een kind?

7. Is er sprake van normering?

Is duidelijk uit het systeem te halen wanneer er sprake is van een problematisch functioneren en zo ja, is dat evidence based? Het gaat immers om een systeem met een signaalfunctie.

8. Biedt het systeem ook vervolgmogelijkheden in de vorm van diagnostie- en begeleidingsmiddelen?

Hebt u uitsluitend een signaleringssysteem of een volledig volg- en hulpsysteem?

9. Groepsoverzicht

Biedt het systeem de mogelijkheid een groepsoverzicht te maken dat handig kan zijn bij leerlingbesprekingen?

10. Het beoordelingsproces

Biedt het systeem voorstellen voor het bespreken van het groepsoverzicht in de vorm van:

- 10.1 Op welke gedragsaspecten vertonen veel kinderen in een groep problemen zodat het als groepsonderwerp voor een groepsplan aangepakt moet worden?
- 10.2 Welk van die groepsonderwerpen hebben een prioriteit en waarom?
- 10.3 Welk kind heeft de grootste problemen en waarom: het kind lijdt onder zijn eigen problemen, het gedrag is nadelig voor de huidige en/of de toekomstige ontwikkeling van het kind, het gedrag van het kind is nadelig voor de leerkracht, de groepsgenoten hebben er last van.
- 10.4 Welke gedragsaspecten van de groep hebben bij het aanpakken prioriteit en waarom?

Zie hierover ook artikel 1 met de kapstokken.

Belangrijk hierbij is de vraag met welke, zo op het eerste oog problematische vormen van functioneren, moet bekeken worden of het mogelijk is de omgeving daarop aan te passen. Dan heeft niet de curatieve invalshoek de prioriteit, maar de adaptieve benadering. Moet of kun je dit bepaalde functioneringsaspect wel veranderen?

Evalueer uw huidige systeem aan de hand van deze 8 criteria.

3.3 Diagnosticeren

Bij kinderen met problemen in hun sociaal emotionele ontwikkeling is het meestal nodig verder te diagnosticeren. Als u van een kind weet dat het werkhoudingsproblemen heeft dan kunt u daar in de hulpverlening niets mee. Dat is een te algemeen label. Dan is het meestal nodig gericht verder te kijken. Dat wil zeggen observeren of te spreken met het kind en de ouders. Als een kind volgens u faalangstig is, weet u nog niets. Dan moet u minimaal weten hoe het zelfbeeld van het kind is. Ieder type gedragsprobleem, heeft zo zijn eigen structuur en onderliggende bepalende factoren. Het is belangrijk om die in kaart te brengen. Het is aan te bevelen om, als u twee ontwikkelingsaspecten uit de signalering hebt gehaald als zijnde belangrijk, dat u dan niet langer doet dan 14 dagen over de diagnose van die beide aspecten.

3.4 Diagnosemiddelen; observatiemiddelen en vragenlijsten

In het eerste artikel van deze serie is aangegeven dat u gratis inloggegevens

kunt ontvangen van de digitale gedragsorthotheek. Die orthotheek bevat meer dan 100 diagnosemiddelen in de vorm van vragenlijsten en schalen. Die inloggegevens kunt u aanvragen door de 5 gegevens door te mailen die staan aangegeven op de volgende websitepagina:
<https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Die diagnosemiddelen hebben als kenmerken:

1. Er zijn diagnosemiddelen in verschillende typen en soorten zodat u een keuze kunt maken.
2. De diagnosemiddelen hebben allemaal een aansluitende begeleiding. Als u een bepaald diagnosedetail hebt uitgevoerd kunt u aansluitend begeleidingsmiddelen vinden.
3. De diagnosemiddelen zijn meestal gebaseerd op het verklaringsmodel van de schijf van 7. Dat verklaringsmodel wordt in artikel 4 uitgelegd.

3.5 Voorbeelden in de orthotheek

Diagnosevoorbeeld 1 werkhouding

Ga met uw inloggegevens in het orthotheekstelsel en tik in of zoek op (bij het alfabet): *werkhouding diagnose*

Dan wordt aangegeven:

Dagelijks zijn er m.b.t. het werken vijf fasen te onderscheiden, namelijk:

fase 1: opdrachtgeving: iedere werksituatie begint met de opdrachtgeving die kan variëren van: „Ga maar...” tot een uitgebreide instructie met veel uitleg. De observatie van kinderen met werkhoudingsproblemen moet beginnen met het in kaart brengen van die fase. Veel kinderen zijn dan immers al niet (meer) betrokken, laten al hun demotivatie (of zelfoverschatting) blijken of roepen: 'Makkie' en gaan vroegtijdig aan het werk. Het gedrag wat dan te omschrijven is, is het op-drachtontvangst-gedrag. Het is duidelijk dat als dat gedrag niet optimaal is, kinderen veel van uw opdrachtgeving zullen missen en ook moeite hebben met voldoende voorbereiding de taak te beginnen.

fase 2: overgangsfase -a Sommige kinderen vertonen tussen de opdrachtgeving en het daadwerkelijk met het werk beginnen een onnodige overgangsfase. Ze gaan niet direct aan het werk, maar moeten nog even naar de wc., lopen wat rond, rommelen met materialen, hebben nog wat te praten,

etc. met als gevolg dat veel van uw instructies weg zullen zakken. We spreken dan van overgangsfase-a-gedrag.

fase 3: taakuitvoering Als het kind 'eindelijk' aan het werk gaat kunt u de taakgerichtheid observeren. Daarbij gaat het om de vraag of het kind gedrag vertoont dat met de taak te maken heeft of dat het kind dingen doet die niet met de taak te maken hebben. Sommige kinderen beginnen met taakgericht werken, zakken dan 'in' en moeten steeds door u aangespoord worden. Andere kinderen hebben een fragmentarische taakgerichtheid; even wat doen, dan weer wat anders doen, dan weer taakgericht bezig zijn, dan weer wat anders doen, etc. Bij de taakuitvoering moet u ook letten op de diepteconcentratie. Daarbij gaat het om de vraag of het taakgerichte kind wel voor de volle 100% geconcentreerd bezig is. Sommige kinderen lijken zo op het oog wel taakgericht, maar denken toch niet voldoende na. Tenslotte is het belangrijk te bekijken HOE het kind een taak uitvoert. Sommige kinderen voeren taken zo omslachtig uit dat het ze veel inspanning kost dieptegeconcentreerd te werken zodat de taakgerichtheid vaak ook matig zal zijn.

fase 4: overgangsfase-b Als een kind gereed is met de taakuitvoering moet het doen wat u hebt aangegeven in de vorm van een vervolgoopdracht maken of het werk aan u laten zien. Sommige kinderen vertonen een overgangsfase. Ze doen niets als ze al klaar of bijna klaar zijn. Ze rekken de tijd tot de volledige werktijd voorbij is.

fase 5: taakevaluatiegedrag Tenslotte is er nog de vraag of het kind wel betrokken is bij de taakevaluatie. Sommige kinderen willen met veel moeite de taak nog wel maken, maar hebben moeite met de taakevaluatie mee te doen.

Met behulp van deze ordening in vijf fasen is het mogelijk het werkgedrag van het kind te observeren. Dat kan bij voorkeur d.m.v. bloksgewijs observeren. Daarbij kijkt u enkele dagen naar fase 1 en als u dat in kaart hebt gebracht kijkt u naar fase 2 en als dat in kaart is gebracht naar fase 3, enz. Zo kunt u het werkgedrag in kaart brengen. Noteer de observatiegegevens op het diagnoseblad zoals weergegeven op pagina 3 van het orthotheekonderdeel.

Het uitgangspunt van de contextvaliditeit

Er zijn ook aandachtstest die de aandacht geïsoleerd testen. Daarbij gaat het niet om het gewone schoolwerk, maar om specifieke, meestal visuele opdrachten. Die benadering vinden we achterhaald. Werken gebeurt immers in een bepaalde context (bijvoorbeeld rekenen of werken met ontwikkelingsmaterialen) en die context moet de invalshoek zijn.

Een test als TEA-ch (Harcourt, Amsterdam) is een voorbeeld van een aandachtstest die onvoldoende handelingsgericht is. Deze opmerkingen gelden ook voor de Bourdon-Vos-test (Harcourt, Amsterdam)

De hulpmiddelen

Er zijn in dit orthotheekdeel voor de werkhouding twee hulpmiddelen aanwezig, namelijk:

- Het diagnose/handelingsplanblad Concentratieproblemen/werkhouding
- De diagnostische vragenlijst

In dit voorbeeld hebt u kunnen zien hoe bij de diagnose een algemene label als werkhouding uit elkaar is gehaald om het praktisch bruikbaar te maken voor de diagnose en ook om het als leidraad te gebruiken bij de speciale gedragsbegeleiding.

Andere voorbeelden

Diagnosevoorbeeld 2 Diversen

Klik in de orthotheek op het alfabet op de letter: **D**

Dan ziet u ook een opsomming van de diagnosemiddelen.

Diagnosevoorbeeld 3 open diagnosemiddelen

Het kan ook zijn dat u nog niet gericht op een bepaald type probleem wilt of kunt diagnosticeren. Dan kun u ook een open diagnosemiddel gebruiken.

Klik dan in het openingsscherm van de orthotheek in: **diagnose hulp**

U komt dan bij een open hulpmiddel en een vragenlijst voor de ouders.

Diagnosevoorbeeld 4 Diagnosemiddelen bij een VOB

Tik in het orthotheekvenster: **VOB**. U kunt kan bij 72 VOB's. Dat zijn Volledige Orthopedagogische beelden.

3.5 Meer dan stickersen

In de orthotheek wordt gelabeld en geclusterd. Tegen dat labelen is ook wel wat in te brengen, maar in de orthotheek zien we dat labelen als een kapstok of een start en de diagnosemiddelen met de detailinformatie laten zien dat een label als ADHD of autisme veel te breed en onbruikbaar is. Diagnosemiddelen helpen om maatwerk te leveren. Een naam voor een type probleem gedrag is dus zeker geen sticker, maar eerder een aansporing om het gedrag van het kind, hoe het ook mag heten te beschrijven en te zoeken naar een verklaring omdat dat laatste de richting aan kan geven voor de hulpverlening.

3.6 Afsluitende opmerkingen

- Na het afronden van signalering en diagnose is het belangrijk dat u de gegevens op kunt slaan in uw schooladministratieprogramma.
- Houd er bij wat u opschrijft altijd rekening mee dat ouders uw volgsysteeminhouden op kunnen vragen en moeten kunnen lezen wat u geschreven hebt.
- Bepaal of u echt vanaf groep 1 alle kinderen twee keer per jaar zou moeten scoren. U zou vanaf een bepaald moment bij bepaalde kinderen over kunnen stappen op eenmaal scoren. Toets/observeerminimalisatie is een legitiem streven.
- Zorg ook voor een goede sociale kaart met instanties die u in kunt schakelen of waarnaar u kunt verwijzen als er sprake van een omvangrijke combinatie van allerlei soorten problemen (comorbiditeit) of als er sprake is van zeer ernstig gedragsproblemen.
- In de gedragsorthotheek is een dangerous signslijst die u kan helpen om te bepalen of er sprake is van een gedragsprobleem of een gedragsstoornis, waarbij in het geval van een vermoeden van het laatste zeker externe deskundigen ingeschakeld moeten worden.

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 4

Verklaringen

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Deel 4 Verklaringen

4.1 Inleiding

In het vierde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over het verklaren van gedragsproblemen. Aan de orde komen:

- Analyseren, concluderen, verklaren en interpreteren
- De schijf van 1
- De schijf van 7
- De functie van het verklaren

Dit artikel verscheen op 1 december 2020

4.2 Analyseren, concluderen, interpreteren

In het hele proces rond de kinderen met problemen op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling kan men na het verzamelen van gegevens over het kind, zijn voorgeschiedenis en zijn omgeving, de volgende processen onderscheiden:

- Analyseren: het bestuderen van de verzamelde gegevens, wat valt op, wat komt vaak voor, wat gaat er aan bepaald gedrag vooraf wat volgt er vaak op, etc.
- Concluderen: het op basis van de analyse-activiteiten vaststellen van de kern of kernen van het problemen. Zo kunnen werkhoud-

dingsproblemen hun wortels vinden in het niet opletten tijdens de instructie en kan faalangst vooral te maken hebben met talige activiteiten.

- Interpreteren (of verklaren): het aangeven van een of meer oorzaken van het problematisch functioneren. Over dat verklaren gaat dit artikel.

4.3 De schijf van 1

Het is mij regelmatig overkomen dat de leerkracht van een kind met gedragsproblemen, dat ik onderzocht en geobserveerd had, zei: „ Als je straks die moeder ziet, dan begrijp je wel waarom het kind dit probleemgedrag vertoont. " Het reduceren van gedrag van het kind naar één voor de hand liggende oorzaak heet de schijf van 1. Veelal zoeken de leerkrachten de achtergronden van problemen op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling in de thuissituatie. Vaak gaat het dan volgens de leerkrachten om door hun ouders verwende kinderen, ouders die het gezag over hun kind verloren zijn, ouders die hun kind te weinig aandacht schenken, ouders die hun kind geen liefde kunnen geven, enz.

De schijf van 1 kenmerkt zich door vooringenomenheid en gemakzuchtigheid. Andere voorbeelden van de schijf van 1 zijn:

- al het gedrag is aangeleerd
- het kind doet dit omdat het bij de groep wil horen
- het kind heeft adhd

Steeds is het kenmerk dat iemand die verklaring voor op de lippen heeft en vrijwel alles verklaart vanuit één enkele factor. Een ander kenmerk is het –hineininterpretieren-. Dat is het toewerken naar een bepaalde verklaring en dat wordt ook wel een tunnelvisie genoemd.

Meestal stellen leerkrachten dat ze het interpreteren van probleemgedrag graag aan de deskundigen over wil laten, maar ondertussen verklaart men er rustig op los. Het is dan ook belangrijk dat u weet wat uw stokpaardjes zijn en wat u kunt doen om die te vermijden.

In veel literatuur kom je vaak geen transparante weergave tegen van criteria om te bepalen wanneer gedrag een probleem is, gecombineerd met een verantwoord verklaringsmodel. Een voorbeeld daarvan is de chaos in hoofdstuk 1 van het recente boekje van Herreweg (Voorkom lastig gedrag, 2020). Toch is het belangrijk dat u daar een juiste mindmap van hebt.

4.4 Nadelen van de schijf van 1

Het grote nadeel van de schijf van 1 is dat men de kans heeft er met de vooringenomen verklaring behoorlijk naast te zitten. Daarmee samenhangend is er dan ook een kans dat men de verkeerde benadering en inzet uit gaat voeren. De schijf van 1 simplificeert ook het kind. Vrijwel altijd is er sprake van meerdere factoren die een rol spelen.

4.5 De mindmap

Criteria voor ernst (zie artikel 1)

1. Is het gedrag vergeleken met kinderen van die leeftijd anders/achter?
2. Is het gedrag de laatste tijd in ongewenste zin veranderd?
3. Heeft de leerkracht last van het gedrag van het kind?
4. Hebben andere kinderen last van het gedrag van het kind?
5. Heeft het kind zelf last van zijn problematisch functioneren?
6. Is het gedrag nadelig voor toekomstige situaties?
7. Andere factoren die de ernst bepalen zijn: -frequentie, duur, omvang.

Verklaringsmodel

4.6 De Schijf van 7

Deze artikelenserie heeft als doel het verantwoord werken met de gedragsorthotheek te bevorderen. De digitale gedragsorthotheek bevat onderzoeks- en begeleidingsmiddelen ten dienste van kinderen die belemmeringen ondervinden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Op de Pravoowebsite is bij het onderdeel **Gedragsproblemen** aangegeven hoe u in het bezit kunt komen van de gratis inloggegevens.

Een orthotheek moet echter deel uitmaken van een verantwoord geheel van onderzoek en begeleiding van kinderen met gedragsproblemen. Het mag geen trukendoos worden. Daarbij is het op een verantwoorde manier van verklaren van gedragsproblemen een belangrijk aspect. In de orthotheek is gekozen voor de schijf van 7 als verklaringsmodel.

In de schijf van 7 worden zeven factoren onderscheiden die steeds alle zeven worden gecheckt bij het verklaren van het gedrag.

Op die manier kan voorkomen worden dat de vooringenomen schijf van 1 alleen bepaalt wat de achtergronden van het gedrag zijn. Veel diagnosemiddelen uit de gedragsorthotheek en veel begeleidingsvoorstellen zijn geornd rond om deze 7 factoren:

1. **Ik; trek:** een ik-trek is een aangeboren kenmerk van een kind. Je zou ook kunnen zeggen dat het een basaal karakter- of persoonlijkheidskenmerk van een kind is. Veel gedragskenmerken zijn erfelijk bepaald of zijn al vanaf de geboorte aanwezig. Zo zijn er kinderen die altijd al druk en ongeconcentreerd zijn. Volgens Herreweg kan gedrag niet door de leerling komen (2020; 15). Volgens hem is gedrag altijd interactie. Dat is een onjuiste aanname. Neerslachtigheid kan een kind zo overkomen en voor bepaalde uitbarstingen van kinderen is vaak geen enkele omgevingsaanleiding aan te geven. Aangeboren gedragsstoornissen kunnen ook tot de ik-trek behoren. Veerkracht kan ook een ik; trek zijn en speelt in de omgang met de wereld om het kind heen vaak een grote rol bij het ontstaan van gedragsproblemen. Als kinderen veerkracht hebben, kunnen ze tegen een stootje en zullen ze veel minder heftig reageren. Ook het bekende korte lontje is vaak een vorm van een ik-trek.
2. **Ik; zelfbeeld:** het zelfbeeld speelt een grote rol in het leven van kinderen. Zo zijn er kinderen die een reëel negatie zelfbeeld hebben. Ze

denken dat ze overal bang voor zijn, terwijl dat in werkelijkheid ook zo is. Er zijn ook kinderen die een verondersteld vermogen hebben. Ze denken dat iedereen ze aardig vindt of dat ze veel kunnen, terwijl dat niet zo is. “Een makkie”, roepen die kinderen, terwijl ze daarna falen in de uitvoering. Ze overschatten zichzelf. Er zijn ook kinderen met een verondersteld onvermogen. Ze denken dat niemand van hen houdt of dat ze niet veel kunnen, terwijl dat niet zo is. Ze onderschatten zichzelf. Er zijn ook kinderen met een diffuus zelfbeeld die weinig zicht hebben op zichzelf. Het meest gewenste zelfbeeld is het reëel positieve zelfbeeld. Dat hebben kinderen die denken dat anderen van hen houden en dat al veel dingen lukken, terwijl dat ook zo is.

3. **Ik; verbaliteit:** taal speelt bij de sociaal-emotionele ontwikkeling een grote rol. Zo zijn er kinderen met agressiegedrag die niet onder woorden kunnen brengen wat ze denken, willen of voelen en zich dan maar in de vorm van agressiegedrag uit moeten drukken. Taal heb je nodig in het contact met anderen, bij het begrijpen van anderen en het overdenken van wat jezelf doet of bent. Ook wordt er bij de opvoeding veel gebruik gemaakt van taal. Daarom wordt er in de digitale gedragsorthotheek veel aandacht besteed aan de taalontwikkeling. Vooral het taalgebruik in taalgebruikssituaties komt aan de orde en het verwerven van een sociaal-emotioneel begrippenarsenaal. Zoek in de orthotheek maar eens op spraak-taalproblemen dan vindt u een zeer uitgebreid ortho-beeld.
4. **Ik; socialiteit:** probleemgedrag kan ook te maken hebben met een gebrek aan sociale vaardigheden. Sommige kinderen weten niet hoe je anderen iets kunt vragen, hoe je rekening met elkaar kunt houden, dat het gaat om geven en nemen en ze kunnen zich niet inleven in wat anderen doen of denken en begrijpen anderen onvoldoende.
5. **Ik; emoties:** bepaalde gevoelens, een gebrek aan gevoelens of de heftigheid van gevoelens kunnen een verklaring zijn voor probleemgedrag. Angsten kunnen het gedrag bepalen. Problemen kunnen ook ontstaan als kinderen moeite hebben emoties van anderen te herkennen en daar dan ook niet op de juiste manier op kunnen reageren.
6. **Thuisituatie:** Als kinderen een gehechtheidsrelatie op hebben kunnen bouwen is dat vaak een basis voor een evenwichtige persoonlijkheid. Sommige kinderen hebben te weinig of te veel liefde ontvangen of ko-

men uit een structureloze of overgeorganiseerde thuissituatie. Ook veiligheid thuis is een bepalende factor voor het ontstaan van gedragsproblemen. Soms is er sprake van ziekte of psychiatrische problemen bij een van de huisgenoten. Tik in het alfabet onder het zoekvenster van de orthotheek maar eens de K in, dan komt u onder andere tegen: KOPP-kinderen (kinderen van ouders met psychiatrische problemen).

7. **Schoolsituatie:** soms komen problemen voort uit een niet optimale relatie tussen het kind en leerkracht of het kind en de groepsgenoten. Kinderen moeten zich op school veilig voelen en pestgedrag kan faalangst of algemene angst veroorzaken. Problemen op het gebied van de leervaardigheden kunnen ook invloed hebben op het sociaal-emotioneel functioneren van het kind. Faalangst kan ook in de schooltijd ontstaan. Het is dan ook belangrijk dat leerkrachten bij de analyse van het functioneren van een kind de schoolsituatie en de rol van henzelf analyseren.

Hoe ziet uw verklaringsmodel eruit?

4.7 De functie van het verklaren

Verklaringen zoeken, hoe voorlopig ook, helpen u na te denken over wie het kind is en kunnen vaak ook de richting van de speciale gedragsbegeleiding aangeven. Als het bij het kind om een ik-trek gaat moet u altijd de keuze maken de omgeving aan het kind aan te passen en/of het kind toch systematisch te leren hoe het zich moet gedragen. Daarbij zult u volhardend moeten zijn en veel geduld moeten hebben. In de ortho-beelden in de gedragsorthotheek is aangegeven wat uw mogelijkheden zijn bij een ik-trek.

4.8 De schijf van 7 in de orthotheek

1. Tik voor meer informatie over de schijf van zeven in het zoekvenster van de orthotheek in: *schijf van zeven*.

2. Ga naar de orthotheek, log in en tik in het zoekvenster: *VOB*

U krijgt dan een opsomming van **Volledige OrthoBeelden**. Dat zijn gedragsbeelden die volledig op basis van de schijf van 7 zijn uitgewerkt. Dat wil zeggen dat de diagnosemiddelen geordend zijn rond de schijf van 7 en dat er ook voor iedere schijf aansluitend begeleidingsvoorstellen zijn gedaan.

Deel 5
Preventie
Luc Koning
Pravoo-instituut Daarle

Deel 5 Preventie (verscheen op 2 januari 2021)

5.1 Inleiding

In het vijfde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- Het pedagogisch klimaat
- De systematische en incidentele aanpak
- De school zonder pestgedrag
- De relatie

Voordat er in deze tiendelige serie uitgebreid aandacht wordt geschonken aan de begeleiding van kinderen met gedragsproblemen, is het belangrijk aan te geven wat men kan doen om gedragsproblemen te voorkomen. Samengevat hebben de belangrijkste preventiemaatregelen te maken met een goed pedagogisch klimaat, een systematische en incidentele aanpak van de begeleiding van het sociaal-emotionele domein en tenslotte een permanente investering in de relatie leerkracht-kind.

Deze tiendelige serie is gekoppeld aan het gratis gebruik van de digitale gedragsorthotheek. Dat betekent dat we uitwerkingen en hulpmiddelen uit die orthotheek ook kunnen gebruiken. Op diverse plaatsen in dit artikel wordt aangegeven wat u in het zoekvenster van deze orthotheek kunt noteren om

die hulpmiddelen makkelijk te kunnen vinden. Ook zullen er website-adressen worden aangegeven met meer gratis informatie.

Een (te) omvangrijk onderwerp

In deze artikelenserie is er voor gekozen om tien onderdelen van het domein uit te werken in het bestek van 10 korte artikelen. Dat ik daarbij keuzen hebt moeten maken, is in dit artikel ook duidelijk te zien. In de vorm van gratis te downloaden uitwerkingen hoop ik u toch op weg te kunnen helpen.

5.2 Een verantwoord pedagogisch klimaat

Bij een verantwoord pedagogisch klimaat gaat het erom wat u verstaat onder zo'n klimaat. U moet het kunnen verantwoorden. Dat betekent dat we in het onderstaande eerst de inhouden aan zullen stippen en vervolgens de richtingen aan zullen geven.

De inhouden

Een verantwoord pedagogisch klimaat betekent dat u uw keuzen verantwoordt. Het is immers uw klimaat. U dient dan geconcretiseerd en berekend te hebben in welke richting het bij u gaat m.b.t.:

- De manier waarop u de tijd hebt ingedeeld. Hoe ziet het dagelijkse programma en de opeenvolgingen van de onderdelen eruit?

- Het omgaan met school- en klassenregels. Om welke regels gaat het? [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: regels]
- De verwachte omgang tussen de kinderen onderling. [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: sociaal of: sociale]
- Het omgaan met prestaties. Hoeveel druk komt erop de kinderen te liggen en hoe gaat u om met belemmeringen in de ontwikkeling van de prestaties en ook: hoe komen kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong aan hun trekken. [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: zelfbeeld of: begaafd]
- De omgang tussen de leerkracht en de kinderen. [Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: leerkracht]
- De inrichting en het gebruik van de ruimte van de school en het lokaal?
- De omgang tussen de collega's onderling. Een goede onderlinge sfeer zal een uitstraling hebben op het pedagogische klimaat.

De **manier waarop** u deze aspecten van het pedagogisch klimaat hebt uitgewerkt vormen het pedagogisch klimaat bij u op school. Bij die uitwerkingen gaat het om de vragen:

- Doet u de dingen sluitend, volgens vastgeroeste protocollen of zijn de mogelijkheden open? In hoeverre is er inbreng van de kinderen mogelijk?
- Ligt uw focus op zien en zeggen of meer op ervaren?
- Bent u ingesteld op veranderen of op respecteren?
- Laat u ongewenste zaken liggen of pakt u door en grijpt in?
- Staat bij u het kind centraal of de leerstof? (of zit er ergens tussen die uitersten in?)
- Sukkelt u van het ene probleem naar het andere of bent u een lerende instelling?
- Werk u aan een ontspannen sfeer of is de leefomgeving voor de kinderen vaak te gespannen?
- Bent u onverschillig over wat er gebeurt of betrokken?

Bij deze richtingen gaat het vaak niet om het een of andere uiteinde, maar gaat het om een glijdende schaal met tussenstappen.

Zo is het mogelijk om van alle de eerder genoemde inhouden en deze genoemde richtingen aan te geven waar u zich bevindt of waar u aan werkt. Deze inhouden en richtingen zijn uitgewerkt in een gratis brochure die u kunt downloaden op de Pravoo-site. Zie daar voor <https://www.pravoo.com/>

gedragsproblemen-1

5.3 De programmatische en incidentele aanpak

De meeste scholen hanteren een methode om de kinderen te begeleiden op het gebied van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Men probeert daarmee gedragsproblemen te voorkomen. Daarbij zijn er een aantal musts die in zo'n methode aan de orde moeten komen zoals:

- sociaal-emotionele (ervarings)kennis
- sociaal-emotionele attitude. Vooral aan dit aspect wordt nog te weinig aandacht besteed
- sociale vaardigheden
- normen en waarden

Bij sociaal-emotionele kennis gaat het om mensenkennis in het algemeen, kennis van groepsgenoten en kennis van volwassenen. Het omgaan met anderen en met jezelf is niet alleen een zaak van intuïtie en gevoel, maar kent ook een kennisaspect. Als u met kinderen sociaal-emotionele situaties bespreekt, dan laat u kinderen nadenken en verheldert u verschijnselen voor ze. Dat zijn twee cognitieve handelingen. Voor het nadenken en het verhelderen is het verstand nodig. Het vergroten van de sociale cognitie of sociale kennis is een belangrijk onderdeel van de sociaal-emotionele ontwikkeling en begeleiding. Het gaat bij dit aspect vooral om sociaal-emotionele begrippen zoals blij, boos, trots, veilig, etc.

Bij de sociaal-emotionele attitude gaat het om de denkfouten die kinderen kunnen maken bij het omgaan met anderen. Twee voorbeelden van denkfouten zijn:

-als spullen niet van jou zijn, hoef je er ook niet netjes mee om te gaan

-als je iemand niet aardig vindt, mag je haar of hem plagen.

Hier gaat het dus om de mentaliteit van de kinderen.

Bij sociale vaardigheden gaat het om het concreet verrichten van handelingen bij het omgaan met anderen. Daarbij moet u denken aan vaardigheden als het contact zoeken met anderen, het vragen stellen aan anderen, etc.

Ook het gedrag bij sociale gebeurtenissen als een verjaardagsfeestje, het winnen van een wedstrijd hoort hierbij.

Tenslotte is het belangrijk ook normen en waarden expliciet aan de orde te stellen.

Veel scholen hanteren een methode terwijl dat helemaal niet nodig is. Metho-

den bevatten vaak werkbladen, lessen en allerlei aanvullend materiaal zodat het meer lijkt op taallessen dan op het begeleiden van de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Een kaartenbakje met daarin per schooljaar 40 kaartjes (voor iedere schoolweek) is voldoende. U zult uw mooie methode niet van de hand willen doen, maar kijk toch eens op <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1> met een gratis brochure over de bakjesaanpak.

De kaarten van die bakjesaanpak kunnen aan het begin van het schooljaar in een bepaalde volgorde geordend worden, maar bij incidenten kunt u de volgorde geheel aanpassen. Op die manier wordt het een flexibel systeem.

5.4 De school waar niet gepest wordt

Ondanks alle inspanningen van speciale pestprogramma's moet worden geconstateerd dat het pestgedrag niet noemenswaardig afneemt. Zie daarover: <https://www.uu.nl/onderzoek/watwerkttegenpesten/onderzoek/onderzoeksresultaten>

Het gaat vooralsnog om kleine resultaten. We falen echter nog voor een groot deel in het ontwikkelen van scholen waar niet gepest wordt, terwijl pestgedrag een geluksbederver is voor de huidige situatie van veel kinderen. Maar ook in het latere geluk van die kinderen speelt het gepest zijn een grote rol.

Dat betekent dat alles gedaan moet worden om het pesten buiten de school te houden. Daarvoor hoeven kinderen wat mij betreft niet met petjes te lopen, maar is het de moeite waard meer kenmerken van de no-nonsens aanpak toe te voegen aan uw huidige aanpak.

Bij deze aanpak wordt er aan het begin van het jaar ruim stilgestaan bij het uitgangspunt dat pesten verboden is op de school waar het kind zich bevindt. Dat moet als een vanzelfsprekendheid gebracht worden. Er worden gesprekken gehouden over de gevolgen van het pesten en wordt duidelijk aangegeven dat er bij pestgedrag meteen met de ouders van de pester wordt gesproken en dat een pester bij blijvend pestgedrag niet op deze school mag blijven.

Bij jonge kinderen wordt die awareness-activiteit twee keer per jaar uitgevoerd en bij oudere kinderen hanteert u ook nog een vragenlijst die kinderen anoniem in kunnen vullen. Ook staat er achter in het lokaal een doos met een gleuf waarin kinderen vanaf groep 4 briefjes kunnen stoppen die met pesten te maken kunnen hebben.

Daarnaast oefent u met de kinderen wat ze moeten zeggen en doen al ze gepest worden en bovendien leert u de kinderen (omstanders) wat u van hen verwacht en dat klikken over pesten geen klikken is. U legt de kinderen uit dat

de rol van de omstanders heel erg belangrijk is omdat die medebepalend is voor het succes van de pester. Vanzelfsprekend wordt ook bekeken welke hulpvraag de pester eigenlijk stelt.

Zie hierover ook: <https://www.stoppesten.nl/vijf-misverstanden-over-pesten-op-school>

Voor deze benadering is er een kwaliteitskaart beschikbaar aan de hand waarvan u uw beleid uit kunt werken.

Ga weer naar <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1> en u daar ziet die kwaliteitskaart staat.

[Tik in het zoekvenster van de orthotheek in: pesten]

5.5 De relatie

De allesbepalende rol van de leerkracht binnen het ontstaan van een veilig pedagogisch klimaat wordt vooral gevormd door de persoon van de leerkracht. Zie ook deel 8 van deze serie. Daarbij gaat het om vragen als:

1. Durven de kinderen naar u toe te komen als ze ergens mee zitten?
2. Maakt u de kinderen regelmatig duidelijk dat u hen begrijpt?
3. Hoe reageert u op succes- en faalervaringen van kinderen?
4. Hoe geeft u de kinderen perspectief?
5. Kunt u ook voldoende resoluut ingrijpen en duidelijk aangeven waar voor u de grenzen liggen?
6. Hoe serieus neemt u de kinderen?
7. Wat laat u van uzelf zien aan de kinderen?
8. Hebben de kinderen de ervaring dat u echt belangstelling hebt voor het wel en wee van hen?
9. Kunt u een model voor de kinderen zijn waarin u toont hoe u met tegenslag of een ongemak omgaat? Kunt u de kinderen laten zien waar u de motivatie vandaan haalt om er een goede dag van te maken. Kunt u de kinderen laten zien hoe u met irritaties en teleurstellingen omgaat?
10. Geeft u de kinderen iedere dag weer een nieuwe kans?
11. Bent u voldoende consequent en laat u op bepaalde momenten toch dat consequent zijn ook wat meer los?
12. Hoe spontaan bent u?
13. Zoekt u uit uzelf ook contact met alle (!) kinderen?
14. Ziet u goed wat er allemaal in uw groep speelt?
15. Bent u in staat relativering en humor een rol te laten spelen?
16. Bent u in staat de kinderen regelmatig te laten stralen?
17. Schakelt u ook op tijd interne en externe hulp in?

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 6

De orthopedagogiek; technieken

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Deel 6 De orthopedagogiek; technieken

6.1 Inleiding

In het zesde deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- De vier zorgniveaus
- Labelen
- De orthopedagogische technieken

Dit artikel maakt deel uit van een 10delige serie over het werken met de gedragsorthotheek. De inloggegevens van die orthotheek kunt u gratis ontvangen door de 5 vragen te beantwoorden op webpagina:

<https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

6.2 De vier zorgniveaus

Net zoals bijvoorbeeld bij het onderwerp lezen, is er bij de begeleiding van de sociaal-emotionele ontwikkeling op een basisschool ook sprake van drie zorgniveaus:

Zorgniveau 1 het basisaanbod

Hierbij gaat het om het pedagogisch klimaat, het al dan niet werken met een programma, de preventie van pestgedrag, etc. Dit is besproken in deel 5 van deze serie.

Zorgniveau 2

Voor sommige kinderen is dat onvoldoende. Zij hebben wat meer aandacht nodig en moeten wat meer gestimuleerd worden zich aangepast te gedragen. Iedereen die op een school werkt kent die kinderen die je wat meer in de gaten moet houden, wat vaker moet waarschuwen, waarmee je wat meer gesprekjes moet hebben, wat je moet prijzen, wat meer moet voorbereiden op wat er gebeurt en wat vaker moet herinneren. Hierbij is er nog geen sprake van ernstige gedragsproblemen, maar van kinderen die om extra aandacht vragen.

Zorgniveau 3

Dit is het zorgniveau van de orthotheek dat wordt ingezet als de begeleiding op zorg-

niveau 2 toch te weinig ontwikkeling laat zien. Binnen dat zorgniveau, dat bedoeld is voor kinderen met gedragsproblemen (zie voor het bepalen wanneer gedrag een gedragsprobleem is artikel 1 van deze serie), heeft de leerkracht de beschikking over:

- Orthopedagogische technieken
- Kant en klare programma's met keuzemogelijkheden.

In dit artikel gaat het over de orthopedagogische technieken en in artikel 7 over de kant en klare programma's met aanpassingsmogelijkheden.

Dat aanbieden van maatwerk is belangrijk bij de begeleiding van kinderen met gedragsproblemen.

Zorgniveau 4

Hierbij gaat het om iedere vorm van onderzoek en begeleiding die wordt uitgevoerd door externe orthopedagogen of psychologen. Dat kan plaats vinden in een gewone basisschool, een school voor speciaal onderwijs of een behandelinstituut.

6.3 Labelen

Voordat het hoofdonderwerp van dit artikel kan worden weergegeven, is het belangrijk om een visie in te nemen m.b.t. het labelen. Labelen wil zeggen dat kinderen op basis van onderzoek (of soms zonder onderzoek) het label krijgen dat ze ADHD hebben of PDD-NOS. Ook discutabele termen als: lastig kind, een kind met concentratieproblemen, een kind met anti-sociaalgedrag, etc. zijn labels. Labels worden ook wel diagnoses genoemd, maar er is bij een label pas sprake van een diagnose als er ook een analyse en verklaring worden toegevoegd. Veel labels zijn geen diagnoses.

Tegen het labelen wordt op ieder niveau wel geprotesteerd. Er zijn psychiaters die niet met de DMS-5 willen werken omdat ze vinden dat men kinderen onrecht aandoeft en ook omdat een label een te grove aanduiding is die uiteindelijk vrijwel nietszeggend is. Ook zijn er discussie over de criteria die men hanteert om een label te kunnen bepalen.

Anderen geven als het voordeel van labelen aan, dat je weet in welke richting je de hulpverlening moet zoeken en dat het bij de ouders van een kind ook rust kan geven omdat ze altijd al vonden dat er wat men hun kind aan de hand is en nu worden ze door het label daarin bevestigd. Men maakt dan ook vergelijking met de medische diagnose en stellen dat als een arts tegen iemand zegt dat deze bestraald moeten worden, ze toch willen horen of er sprake is van kanker. Ook bij de diagnose dyslexie zijn er soortgelijke discussies.

In de gedragsorthotheek, waarvan u gratis de inloggegevens kunt ontvangen, hantieren we een genuanceerde benadering van het label.

1. Aan de ene kant beiden we ruim 100 diagnosemiddelen om op basis daarvan

meer te kunnen zeggen dan een label en om daarmee op het derde zorgniveau specifieke hulp te kunnen bieden. Dan gaat het niet om confectie, maar om maatwerk. De orthotechnieken uit dit artikel zijn hulpmiddelen voor de begeleiding van kinderen met sociaal-emotionele problemen waarbij er geen label nodig is en er toch specifieke hulp geboden kan worden.

2. In de orthotheek bevinden zich ook VOB's. Dat zijn Volledige Orthopedagogische Beelden. Voorbeelden van VOB's zijn: werkhoudingsproblemen, faalangst, overbeweeglijkheid, agressiegedrag. Etc. Een VOB in de orthotheek bevat achtergrondinformatie, een verklaringsmodel, diagnosemiddelen en begeleidingsmiddelen voor de school en thuis. In artikel 7 worden dit uiteengezet. Door met diagnosemiddelen te werken kan men ondanks dat men wat voorin genomen denkt dat het bij een bepaald kind bijvoorbeeld om werkhoudingsproblemen gaat, toch maatwerk verrichten.

Het voorafgaande betekent dat we de functie van het labelen erkennen omdat de naamgeving rust kan betekenen, maar we geven tevens aan dat een label weinig zeggend is. HET kind met ADHD bestaat immers niet.

Als u niet wilt labelen dat moet u voldoen aan vier eisen:

- U moet in staat zijn gedrag zo zorgvuldig mogelijk in de juiste termen te beschrijven zonder enige vooringenomenheid.
- U moet in staat zijn analyses uit te kunnen voeren.'
- U moet in staat zijn verklaringen af te leiden van het geobserveerde gedrag of vanuit interviews verzamelde gegevens zonder stokpaardjes te bereiden en met hanteren van een expliciet verklaringsmodel. Zie daarover artikel 4.
- U moet in staat zijn de juiste technieken te kiezen die een antwoord geven op de analyses en verklaringen.

Dat betekent dat het makkelijk is om te zeggen niet te labelen, maar het heeft wel consequenties voor wat er vervolgens van u wordt verwacht.

6.4 De orthotechnieken.

In de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw heb ik veel cursussen gegeven op het gebied van gedrag en gedragsproblemen. Een inleidende oefening bestond dan uit het presenteren van een kind met agressiegedrag waarbij de cursisten de opdracht kregen om aan te geven wat zij aan begeleidingstechnieken m.b.t. dat kind in zouden zetten. Men bepaalde in kleine groepjes de aanpak. In vrijwel alle gevallen kwam men tot een opzet van een combinatie van:

- praten
- straffen
- belonen en negeren

Deze drie technieken kan men bij de aanpak van veel typen gedragsproblemen te-

genkomen en beschouwen we als *de tragedie van de top 3* omdat ze in de meeste gevallen weinig succes opleveren. Immers:

1. Kinderen met agressiegedrag hebben vaak een taalexpressietekort. Dat is vaak de reden van hun agressiegedrag. Ze kunnen wat ze voelen en willen niet onder woorden brengen en reageren met agressiegedrag. Wat leerkrachten praten noemen, is vaak preken en op het kind inpraten en dan mag u er vanuit gaan dat veel niet tot het kind door zal dringen.
2. Als je kinderen niet leert hoe ze zich bij frustraties wel moeten gedragen dan helpt straffen ook niet. Straffen is tijdelijk soms een oplossing maar biedt op zorgniveau 3 bij kinderen met ernstig agressiegedrag geen oplossing.
3. Negeren is bij agressiegedrag vaak onmogelijk. Als kinderen anderen lastig vallen met agressiegedrag kun je dat vanwege de veiligheid van de andere kind niet negeren. Negeren is maar een beperkt bruikbare techniek in een schoolsituatie zoals bij lichte vormen van aandacht trekken. Belonen is op zichzelf zinvol, maar er moet ook wel wat zijn om beloond te worden en de beloning moet reëel zijn en niet overdreven.

In de gedragsorthotheek vervangen we de tragedie van de top 3 door drie basistechnieken:

1. **Visualiseren.** Dat wil zeggen dat er in tekeningen wordt weergegeven wat er gebeurt, hoe het kind zich gedraagt, wat het kind denkt en wat het gewenste gedrag is. Vaak zeggen visualiseringen meer dan een stortvloed aan woorden. Bovendien is het belangrijk dat het kind zelf kan zeggen wat de visualisering inhoudt. Het is dus geen blad met plaatjes dat de leerkracht gebruikt om haar/zijn eigen woorden kracht bij te zetten, maar een hulpblad voor het kind.
2. **Aanleren van het gewenste gedrag.** Gedrag heeft met het handelen en spreken van het kind te maken. Dat betekent dat het belangrijk is om het gewenste gedrag in delen en op te splitsen en dat aan te leren door het kind dat gewoon te laten oefenen.
3. Tenslotte is het bij jonge kinderen, in elk geval bij kleuters, belangrijk om **het spelen** als techniek te gebruiken. Daarbij is het mogelijk om in spelsituaties rollen te gebruiken van het kind en/of van anderen waardoor het kind toe kan passen wat er in techniek 1 en 2 aan de orde is geweest.

Het handelingsrepertoire van de leerkracht

Orthopedagogische technieken vormen het handelingsrepertoire van de leerkracht. Ze kunnen er voor zorgen dat u maatwerk kunt verrichten en minder hoeft te labelen. Er zijn veel orthotechnieken beschikbaar. Die technieken zijn ook beschreven in de orthotheek en bij de VOB's is ook aangegeven welke technieken aan te bevelen zijn. Daarnaast is er een blad waar alle direct bruikbare technieken op staan en u kunt dan aanvinken welke technieken nu wilt gaan gebruiken. Dat is **het hande-**

lingsplan orthotechnieken. Ga naar de gedragsorthotheek en tik in het zoekvenster: orthopedagogische technieken.

Een overzicht

In het nu volgende wordt een overzicht gegeven van de meest bruikbare technieken die in de orthotheek worden uiteengezet. U kunt ze in de orthotheek opzoeken en de uitleg lezen.

Programmeringstechnieken (voor het maken van plannen en een opbouw) Dit zijn technieken die u kunt gebruiken als u een programma voor een kind maakt. Het gaat om de volgende technieken:

- 1-1 afbakenen: een of twee gedragsaspecten kiezen,
- 1-2 verantwoorde start: met welke hulpvraag moet er begonnen worden; wat geeft snel effect, wat is basaal, wat is voor de gehele groep van belang?,
- 1-3 ontwikkelingsinhoudelijke keuze: maatwerk bieden en gebruik maken van de verklaringshulpen in ieder orthobeeld in paragraaf 2,
- 1-4 gedetailleerde inhoudelijke schakeling: in zo klein mogelijke stapjes werken,
- 1-5 progressieve voortgangsmethode: iedere keer als een kind iets nieuws heeft verworven, moet u weer wat bedenken waarin alles dat het kind daarvoor ook al leerde, herhaald wordt,
- 1-6 herhalen: bouw regelmatig herhalingen in,
- 1-7 verwervingsfasen: denk na over HOE u het kind iets aan wilt leren.
- 1-8 wendbaar maken of transfer: laat het kind het geleerde in allerlei situaties toepassen,
- 1-9 tijdsfasering: organiseer de begeleidingstijd in schoolperioden, maanden, weken, etc,
- 1-10 gedragstheoretische programmering: begingedrag, doelgedrag, beloning vaststellen, uitvoeren (belonen negeren-alternatief gedrag oefenen), afbouw, eindobservatie, follow-upobservatie,
- 1-11 afbouwtechnieken: hoe bouw je de begeleiding geleidelijk af,
- 1-12 reguleren: organiseren van het ongewenste gedrag: op het ene moment moet het kind haar/zijn best doen geen aandacht te trekken en op het andere moment mag het aandacht vragen,
- 1-13 andere technieken: inspraak van het kind, overleg met de ouders, indirect beginnen en dan direct, etc.,

2. Bewerkingstechnieken (voor het bewerken van inhouden en aanpassen van een aanpak) Met behulp van deze technieken kunt u de doelstellingen die u nastreeft aanpassen en bewerken.

- 2-1 rijmpjes: rijmpjes om het kind ergens aan te herinneren,
- 2-2 verbaliseren: onder woorden brengen wat het kind doet, gedaan heeft en/of

- hoe het zich voelt. Dat verbaliseren kan door de leerkracht gedaan worden, maar ook door het kind zelf,
- 2-3 totaalaanpak: achter iedere vorm van probleemgedrag zit een kind als mens. Wat doet u in de begeleiding met wat u nog meer van het kind weet?,
 - 2-4 standaardzinnen: vaste zinnen die u in het contact met het kind gebruikt om optimale duidelijkheid te verschaffen,
 - 2-5 storytelling: verhaaltjes om kinderen iets duidelijk te maken, ze te helpen iets te verwerken, om ze iets te leren, etc.,
 - 2-6 structureren: ordening in de ruimte, in de tijd en in gebeurtenissen (structuur van sociale situaties uitleggen), 74;
 - 2-7 teksten: gebruik maken van gedrukte teksten om kinderen iets duidelijk te maken, ze te helpen iets te verwerken, om ze iets te leren, etc.,
 - 2-8 geschiedenisboekje: in een schrift de problematische gedragsituaties en alternatieven noteren,
 - 2-9 uitstelschrift: een schrift waarin een kind kan schrijven waarom het kwaad is,
 - 2-10 spelvorming: spelsituaties om kinderen te leren samen te spelen,
 - 2-11 andere bewerkingstechnieken: video, foto's, prentenboeken, etc. Geef hier aan welke benaderingen met een techniekenkarakter u nog toevoegt,

3. Begeleidingstechnieken (voor het daadwerkelijk omgaan met kinderen met gedragsproblemen) Dit zijn de technieken die u kunt gebruiken tijdens het daadwerkelijk omgaan met het kind met gedragsproblemen:

- 3-1 gesprekken: regelmatig gesprekken houden met het kind over zijn functioneren en hoe het verder moet,
- 3-2 imitatieleren: iets leren van anderen door die anderen na te doen,
- 3-3 cognitieve gedragsverandering: werken volgens een aanpak waarbij het denken van het kind ingeschakeld wordt in de vorm van het werken aan probleembewustzijn, procesbewustzijn en evaluatiebewustzijn,
- 3-4 non-directieve begeleidingsmogelijkheden: groepsgesprekken, actief luisteren, negeren, klimaat veranderen, zelfontdekking stimuleren, etc.,
- 3-5 Individuaal-psychologische/Dreikursbenadering: geen machtsstrijd aangaan, standvastig zijn, consequent zijn, plezier hebben, bemoedigen, bevorderen van het gemeenschapsgevoel, groepsraad, verantwoordelijkheden, etc.,
- 3-6 directieve benaderingswijzen: opdragen, zeggen hoe iets moet, etc.,
- 3-7 kring-/klassen-/groepsgesprekken: over sociaalemotionele thema's, gebeurtenissen,
- 3-8 dramatische expressie: rollenspellen spelen,
- 3-9 sociaal-emotionele projecten: met de gehele groep enkele dagen bezig zijn met een project,
- 3-10 de aanpak van de directe begeleidingsperiode: bij het kind zijn in concrete problematische situaties en het dan raad geven,

- 3-11 activeren: het kind actief na laten denken over gedrag en gebeurtenissen door een vragende benadering, zoals vragen over wat er zich afspeelde, inzichtvragen en oplossingsvragen,
- 3-12 evalueren: nabespreken van een periode van speciale gedragsbegeleiding,
- 3-13 non-verbale technieken: arm om schouder, oogcontact, etc.,
- 3-14 uitleggen/verhelderen van gebeurtenissen, gevoelens 5
- 3-15 afleiden: aandacht van de problematische situatie afhaken,
- 3-16 straffen/boete of de methode van het logische gevolg. Dat laatste is het geval als er met het kind wordt afgesproken wat er gebeurt als het iets niet goed gedaan of niet af heeft,
- 3-17 voorkómen: proberen problematische situaties niet plaats te laten vinden,
- 3-18 herinneren: het kind gedurende een overzichtelijke periode herinneren aan wat het moet gaan proberen,
- 3-19 negeren: niet reageren op problematisch gedrag,
- 3-20 ontspannen: doen van ontspanningsoefeningen,
- 3-21 ombuigen: een vorm van ingrijpen waarbij negatief gedrag omgebogen wordt tot positief gedrag,
- 3-22 ingrijpen/termineren: bepalen wanneer en hoe u ingrijpt,
- 3-23 zelfbeeldbegeleiding: het kind bewust maken van zichzelf,
- 3-24 belonen: waarderen van gedrag,
- 3-25 voorbereiden: vooraf bespreken van gebeurtenissen en situaties,
- 3-26 openen: geen te isoleren begeleidingswijze, maar een benadering gericht op het bewust maken van wat er vastgelopen is en het op zoek gaan naar gedragsalternatieven,
- 3-27 stimuleren: aanmoedigen en aansporen,
- 3-28 klasgenootshulp: betrekken van de groepsgenoten bij de begeleiding van het kind,
- 3-29 rol nemen: kinderen begeleiden zich in te leven in anderen,
- 3-30 emotioneren: het onder woorden brengen van gevoelens,
- 3-31 lastbewustzijn: het kind laten beseffen wat het anderen aandoet,
- 3-32 gentle education: de aanpak die minder gericht is op corrigeren, maar meer op inleven en ruimte geven,
- 3-33 Supernannyprincipes: het toepassen van de vier basisprincipes van de supernanny,
- 3-34 andere begeleidingswijzen zoals ik-boodschappen zenden, iets afkeuren, steunen, etc.,

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 7

De orthopedagogiek; programma's

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Deel 7 De orthopedagogiek; programma's

7.1 Inleiding

De zorgniveaus ten aanzien van de gedragsproblemen

In het vorige artikel is aangegeven dat er vier zorgniveaus zijn m.b.t. gedrag en gedragsproblemen. In dit artikel gaat het over zorgniveau 3.

Dit is het zorgniveau van de orthotheek dat wordt ingezet als de begeleiding op zorgniveau 2 toch te weinig ontwikkeling laat zien. Binnen dat zorgniveau, dat bedoeld is voor kinderen met gedragsproblemen (zie voor het bepalen wanneer gedrag een gedragsprobleem is artikel 1 van deze serie), heeft de leerkracht de beschikking over:

- Orthopedagogische technieken
- Kant en klare programma's met keuzemogelijkheden.

In dit artikel gaat het over de kant en klare programma's.

Dit artikel is eigenlijk de handleiding bij de gratis gedragsorthotheek en in die

orthotheek worden de kant en klare programma's Vob's genoemd, Volledig Orthopedagogisch Beeld. Dat heeft het gevaar in zich van kookboekkunde, maar heeft het voordeel van een afgerond onderzoeks- en begeleidingspakket. Bovendien zal aan het eind worden gewezen op de mogelijkheden van maatwerk met deze pakketten.

7.2 De VOB's

De orthotheek bevat 54 VOB's. Dat zijn niet per definitie probleemttypen zoals bijvoorbeeld in het geval van de allochtone kinderen. Dan gaat het om kenmerken, maar bij faalangst kan het volgens de definiëring van artikel 1 wel gaan om kinderen met problemen. Het gaat om de volgende VOB's:

Emotionaliteit
Zwijgen
Zindelijk
Pesten
Ongehoorzaam

Groep, moeilijk
 Overbeweeglijk
 PDD-nos
 Samenspelen
 Scheiden
 Schoolziek
 Slechthoed
 Samenwerken
 Seksualiteit
 Slechthoed
 Stille teruggetrokken kinderen
 Trauma's
 Wereldleed
 Zelfstandig spelen en werken
 Ziekenhuis
 Spraak/taalontwikkeling
 NLD
 Nieuwetijdskinderen
 Motivatieproblemen
 (Zeer) moeilijk leren met gedragsproblemen
 Koppigheid
 Lichamelijke aandoeningen
 Kleptomaniform gedrag
 Klassenregels
 Conflicten/ruzie
 Tweelingen/meerlingen
 MCDD
 (obsessief) imiteren
 Te assertief
 Hoogbegaafd
 Geremd
 Geheugen
 Faalangst
 Epilepsie
 Dromerige kinderen
 Dood
 ODD
 Spel
 Diabetes
 Depressiviteit
 Angsten
 Allochtone kinderen

Autisme
 Alibiseren
 Sociaal
 Adoptie
 Agressie
 Waarden
 Aandacht

De opzet

Alles VOB's hebben dezelfde indeling, namelijk:

1. Introductie
2. Omschrijving
3. Diagnose met diverse observatielijsten en vragenlijsten
4. Verklaring volgens de schijf van 7
5. Begeleiding (5.1 Begeleidingstechnieken, 5.2 aanvullende mogelijkheden)
6. Ouderadvisering
7. Verder lezen/websites
8. Bijlagen

Hierbij hebt u een volledig pakket met onderzoeksen begeleidingsmiddelen ten dienste van kinderen met gedragsproblemen.

Tik in het invoervenster van de orthotheek VPB in en ze komen tevoorschijn.

7.3 Maatwerk

In de praktijk zult u merken dat het vrijwel nooit mogelijk is de begeleidingsmiddelen van een VOB volledig uit te voeren. Soms is dat gewoon te veel, maar het kan ook vaak niet omdat het belangrijk is maatwerk te leveren.

In de VOB kan dat heel makkelijk omdat de begeleidingsmiddelen aansluiten bij de onderdelen van de diagnosemiddelen en de verklaringen. Als een kind op een diagnosemiddel op een bepaalde item op een bepaalde manier functioneert dat bevat een VOB ook specifieke hulp die aansluit bij die verklaring of die kenmerken. Ook is er hulp bij de diverse aspecten van

de observatielijsten die u hebt vastgelegd.

Dat betekent dat een VOB op het eerste gezicht lijkt op een vast programma, maar ingebouwd toch een beveiliging heeft die er voor zorgt dat het maatwerk wordt.

7.3 Discussie over het labelen van kinderen

Het bezwaar tegen het labelen en een visie t.a.v. het labelen van kinderen is weergegeven in deel 6.

7.4 Een tip

Deze tien artikelen moeten beschouwd worden als de handleiding bij de gratis digitale gedragsorthotheek. U kunt ook gebruik maken van die gratis orthotheek. Schrijf u in door de 5 vragen te beantwoorden op de pravoo-site:
<https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Deel 8
De leerkracht
Luc Koning
Pravoo-Instituut Daarle

Deel 8 De leerkracht

8.1 Inleiding

In dit achtste deel van de 10-delige serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- De leerkracht als pedagoog
- Een visie op de pedagogische opdracht
- De waarden en normen van de leerkracht zelf
- De pedagogische vaardigheden van de leerkracht
- Het reflecteren door de leerkracht

Dit artikel verscheen op 6 april 2021

8.2 De leerkracht als pedagoog

In artikel 1 van deze serie heb ik Stevens geciteerd (zie pagina 2 van het voorafgaande) met het uitgangspunt: eerst het kind en dan de leerkracht, terwijl men ook de visie tegen kan komen dat het op school vooral om rekenen en taal moet gaan (Bosman), dus eerst de leerstof en dan het kind.

De invulling van de leerkracht als pedagoog kan een bijdrage leveren aan de preventie van gedragsproblemen bij de kinderen. Kinderen zijn geen leermachines waarbij het er uitsluitend omgaat dat ze kennis en vaardigheden opnemen volgens het EDI-model. Kinderen zijn in de eerste plaats kind en dat betekent dat de leerkracht erop gericht moet zijn dat kinderen **nu** ook kind kunnen zijn en niet alleen in het perspectief gesteld worden van dat ze op weg zijn naar het starten van groep 3, of de eindtoets of de volwassenheid. Door een juiste balans te vinden tussen het nu kind zijn en de doelgerichtheid kan een leerkracht een bijdrage leveren aan het welbevinden van kinderen.

Dat streven naar het welbevinden van de kinderen is een belangrijke pedagogische opdracht voor de leerkracht. Zij/hij moet er voor zorgen dat kinderen zich veilig voelen op school en de weg naar school, dat ze zelfvertrouwen kunnen ontwikkelen, plezierige contacten met de leerkracht en de groepsgenoten hebben en dat ze zelf ook ervaren dat ze zich ontwikkelen in sociaal en cognitief opzicht. Kinderen moeten weten dat ze welkom zijn op school en dat ze erbij horen. Dat is de basis.

Daarnaast moet de leerkracht (voor zover verantwoord) begrip tonen

voor gedraging van kinderen. Dat krijgt de leerkracht door haar/zijn best te doen de kinderen te leren kennen. Dat kan door kennis te maken met de ervaringen van kinderen en dat kan door kinderen de ruimte te geven zich te uiten in contact met de leerkracht en in de contact van de groepsgenoten. Op die manier kan de leerkracht maatwerk leveren en kinderen geven waar ze behoefte aan hebben. Tijdens een van mijn klassenbezoeken zag ik een leerkracht die de hele dag de groep aansprak als met: *groep*. Onpersoonlijker kan eigenlijk niet. Kinderen willen gezien worden, ze willen hun naam horen en willen ook respect van de leerkracht ervaren. Een leerkracht met pedagogische kwaliteiten probeert zoveel mogelijk complimenten uit te delen, maar is ook duidelijk als zij of hij vindt dat kinderen ongewenst gedrag vertonen. Dat betekent dat het ook pedagogisch is om grenzen te stellen en kinderen te leren zich te beheersen.

Leerkrachten worden opgeleid op de PABO en P is van pedagogisch. De vraag is in hoeverre leerkrachten toegerust zijn op hun pedagogische opdracht. Vaak komt dat op basis van de ervaringen en leer je door schade en schande. Voor de pedagogische taak is de leerkracht toegerust als zij/hij:

- een visie heeft op de pedagogische opdracht en op een school werkt waar een duidelijke schoolvisie is op die pedagogisch opdracht
- bewust is van de eigen normen en waarden
- (ortho)pedagogische vaardigheden bezit
- regelmatig het eigen handelen reflecteert

8.2.1 De pedagogische opdracht

Voor wat men kinderen aan kennis en vaardigheden wil leren zijn er duidelijke ideeën, inhouden en leerlijnen. Op het gebied van de pedagogische opdracht gaat het om:

- het bewust maken van waarden en normen
- leren verwerven van sociale vaardigheden
- kinderen te leren met emoties om te gaan en die te uiten
- de persoonswording van het kind zelf

Zie voor de detaillering hiervan artikel 5. De visie ten aanzien van deze aspecten is meer dan het aanschaffen van een van de vele bestaande metho-

den. Dat is te gemakkelijk.

Eerst hoort men een visie te formuleren en dan kijk je of er een methode is die daarbij past of je hanteert de bakjesmethode waarbij de school zelf helemaal de inhouden bepaalt. Geloofwaardig is niet dat een methode het uitgangspunt is. Dat betekent bezinning en eenmaal in de vijf jaar zou dit ontwerp toch op de agenda van de schoolontwikkeling moeten staan. De leerkracht moet zelf een visie hebben en moet die inbrengen in het team zodat er een schoolvisie kan ontstaan.

8.2.2 De eigen waarden en normen en het moralisme

Hoewel een schoolvisie de basis moet vormen voor het pedagogische klimaat van de school dient de leerkracht ook bewust te zijn van de eigen waarden en normen. Onder ieder pedagogisch handelen van de leerkracht ligt een of meer waarden of normen. Enkele voorbeelden:

- Tijdens een kringgesprek vertelde een kind wat het had gekregen voor zijn verjaardag. Een van de andere kinderen reageerde met: 'Is dat alles?' Ik fluisterde de leerkracht nog in: 'Daar moet je wat van zeggen!' De leerkracht reageerde met: 'Ach nee, zo zijn de kinderen tegenwoordig.' Hier is het de vraag of je je als leerkracht aan moet sluiten bij het huidige materialisme van veel kinderen of dat je iets moet zeggen over dat het kind zelf blij is met de cadeautjes is en dat het niet gaat om de hoeveelheid dingen die je krijgt, of dat er belangrijkere dingen zijn in het leven dan het hebben van veel dingen. In de bovenbouw kun je zeker met kinderen praten over de vraag over wat de echt belangrijke 'dingen' in het leven zijn.
- In de loop van de jaren zijn kinderen steeds meer gaan schreeuwen, buiten in de pauzes en vaak ook in de school. Als je ingrijpt laat je zien dat zelfbeheersing een belangrijke eigenschap is van mensen.
- Als je ingrijpt als kinderen iets van elkaar stuk maken laat je duidelijk zien dat je respect voor elkaar moet hebben. Dat geldt ook voor het ingrijpen als kinderen elkaar uitlachen.
- Als een kind een ander kind troost en je zegt daar wat van dan laat je duidelijk zien dat het belangrijk is dat je elkaar steunt en dat je iets kunt betekenen voor anderen.

- Als je iets zegt van hoe kinderen elkaar toespreken, laat je duidelijk zien dat gewoon praten met elkaar een belangrijk kenmerk is van beschaving.
- Als je kinderen mee laat denken over het oplossen van problemen laat je zien dat je respect hebt voor kinderen.

Probeer maar eens na te denken over welke waarden en normen er ten grondslag liggen aan uw eigen pedagogische handelen.

Bij waarden gaat het om morele waarden. Onder waarden verstaan we de meer algemene bases waar we de normen vanaf leiden. Het gaat dan om: gerechtigheid, barmhartigheid, vertrouwen en betrouwbaarheid, zelfontplooiing, gelijkwaardigheid, respect, etc.

Een norm is afgeleid van de waarde en heeft een concreter karakter in de zin van een maatstaf. Bij de waarde van de gerechtigheid gaat het om norm van rechtvaardigheid en bij de waarde van betrouwbaarheid hoort eerlijkheid.

Ook de basisnorm: wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet heeft een concreter karakter dan de algemene waarde van de medemenselijkheid. Ongewenst gedrag kun je dus afkeuren omdat je vindt dat wat jij niet wilt wat jou geschiedt, je ook een ander niet aandoet. Egoïsme is een gebrek aan barmhartigheid en discriminatie een gebrek aan gelijkwaardigheid.

In de praktijk is het handig om, als u het over dit soort zaken hebt, het gewoon maar waarden/normen te noemen dan hoeft u dat onderscheid ook niet te maken. Om de gedachten te bepalen kan het gaan over:

aanspreekbaarheid/verantwoordelijkheid, acceptatie van anders zijn omdat iedereen anders is, respect,/begrip voor anderen/gelijkwaardigheid, behulpzaamheid, beleefdheid, berouw, interesse/belangstelling in/voor anderen, bescheidenheid, betrouwbaarheid, bezitsrelativiteit, blijmoedigheid, tevredenheid, dienstbaarheid, democratie, doorzettingsvermogen, eer/eerbied, echt zijn, empathie, fatsoen, geduld, gemeenschapszin, hulpvaardigheid, integriteit, jezelf zijn, liefde, moed, mondigheid, oprechtheid, openheid, plichtsbef, positivisme rechtvaardigheid, relativiseringsvermogen, schuld, soberheid, solidariteit, spijt, tevredenheid, toegeeflijkheid, tolerantie, trouw, veiligheid, verdraagzaamheid, vergevingsgezindheid, vertrouwen, vredelievendheid, vriendschap, vrijgevigheid, vrijheid, waarachtigheid, waarheid, wijsheid, zachtmoedigheid, zelfbeheersing, zelfontplooiing, zelfopoffering,

zelfredzaamheid, zelfrespect, zelfstandigheid, zorgzaamheid, etc.

Waar gaat het bij uzelf om en gaat voor u op: Practice what you preach?

Bij het omgaan met waarden en normen is er een kans op moralisme. Dat is het idee dat mijn waarden en normen zijn niet alleen goed voor zijn mij, maar voor iedereen. (Alle keren dat ik in het voorafgaande het woord -moet- heb gebruikt moest erbij staan: volgens mij, of: zou moeten) Ook het voortdurend beoordelen van de verschijnselen in het leven vanuit normen en waarden is moralisme. Het is echter ook nodig om dingen te beoordelen vanuit de feiten. Daarnaast is het zo dat kinderen moeten leren keuzen te maken en dan is het de vraag of iets zinvol is of niet en of een beslissing verantwoord is of niet. Opvoeden is niet waardenvrij, maar gaat altijd over waarden en normen. Voor u als leerkracht is het belangrijk om persoonlijke overwegingen te maken en u uit te spreken over goed en kwaad. Er zijn toch wel ontwikkelingen in samenleving die dat noodzakelijk maken zoals het individualisme/egocentrisme, de verminderde sociale belangstelling, de verminderde solidariteit, het verminderd rekening houden met elkaar, het verminderd accepteren van minderheden, racisme, etc. Het is daarbij belangrijk om kinderen te leren zelf hun eigen waarden en normen te ontwikkelen.

8.2.3. De (ortho)pedagogische vaardigheden van de leerkrachten

Om pedagogisch te kunnen zijn moet je pedagogische vaardigheden bezitten. De vraag is immers : wat doe je als je pedagogisch bezig bent? De competenties voor een pedagogisch vaardige leerkracht zijn:

1. De leerkracht kan luisteren
2. De leerkracht toont interesse
3. De leerkracht kan spreken
4. De leerkracht kan relativiseren
5. De leerkracht kan perspectief bieden
6. De leerkracht is consequent
7. De leerkracht is alert
8. De leerkracht neemt verantwoordelijkheid en laat dingen niet op zijn beloop
9. De leerkracht geeft verantwoordelijkheid aan de kinderen en schenkt

hen vertrouwen

10. De leerkracht kan met humor dingen relativieren.

Bovenstaande competenties kan ik hier niet in detail uitwerken, maar ik weet uit ervaring dat deze statements invullingen oproepen door ze te bespreken. U kunt dan misschien vaststellen dat u te veel spreekt en te weinig luistert, dat u vaak voor uw beurt spreekt, dat u te lang spreekt en dat u misschien wel een cursus actief luisteren zou willen volgen. Daarnaast geldt voor de leerkracht dat deze een handelingsrepertoire moet hebben voor kinderen met gedragsproblemen. Zie de orthotechnieken in artikel 6.

8.2.4 De leerkracht reflecteert

In het onderwijs is het druk en hectisch en is er vaak geen tijd voor reflectie, voor het overdenken van het eigen functioneren in bijvoorbeeld de afgelopen twee maanden. Toch is het belangrijk om niet alleen het functioneren van kinderen te evalueren, maar ook naar uzelf te kijken. Wat vond u de afgelopen periode plezierige ervaringen met kinderen en wat vond u minder plezierig, wat hebt u zelf goed gedaan en wat had beter anders gekund, wat hebt u ervaren dat u de komende twee maanden anders aan gaat pakken, etc. Wanneer bent u in een situatie met kinderen geweest waarvan u niet helemaal zeker weet of u goed gehandeld hebt, wanneer hebt u ten aanzien van uzelf, uw collega's of de kinderen in een dilemma-situatie gestaan?

Belangrijk is dat u er gewoonte van maakt om bij iedere plenaire teamvergadering 15 minuten te besteden aan een concrete ervaring met kinderen die u wel een keer voor zou willen leggen aan uw collega's. Plaats zo'n ervaring eens standaard op de agenda en laat bij toerbeurt de leerkrachten eens zo'n ervaring in 5 minuten vertellen, het daarbij behorende probleem/vraagstelling in 5 minuten weer te geven met de reacties/oplossingen/leerervaringen en laat vlot de leerkrachten ook even reageren.

Door dat herhaaldelijk te doen, doet u ervaringen op aan de hand van wat uw collega's inbrengen, worden uw ervaringen ook uitgebreid en kan de ontwikkelingswinst voor uw eigen functioneren heel groot zijn.

Probeer dat maar eens, succes ermee.

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 9

De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Deel 9 De opvoedingsvoorlichting en samenwerking met de ouders

9.1 Inleiding

In het negende deel van de serie over gedrag en gedragsproblemen gaat het over:

- De gezamenlijke verantwoordelijkheid
- Mogelijke spanningen
- De voorlichting
- De grenzen

Dit artikel is verschenen op 8 mei 2021

9.2 De gezamenlijke verantwoordelijkheid

Het welbevinden van het kind en de begeleiding van de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de ouders en de leerkrachten. Dat betekent dat er voldaan wordt aan de volgende kenmerken:

1. het kenmerk van het vroegtijdige signaleringscontact
2. het kenmerk van de afstemming en samenwerking
3. het kenmerk van de advisering of verwijzing

4. het kenmerk van de regelmatige contacten en evaluaties

1. Het kenmerk van het vroegtijdige signaleringscontact

Dat betekent dat de leerkracht (meestal samen met de ib-er en/of de gedragspecialist van de school) op tijd de zorgen met de ouders deelt over het functioneren van het kind. *) Daarbij kan besloten worden:

- dat de leerkracht het nog enige tijd aanziet. De vervolgdatum wordt meteen gekozen.
- dat de leerkracht al een eerste speciale gedragsbegeleiding start.
- dat de leerkracht overlegt over tips en suggesties ten behoeve van de thuis-situatie.
- dat de leerkracht meer informatie van de ouders nodig heeft en die ook vraagt.
- dat de leerkracht de ouders vraagt toestemming te geven voor externe hulp (op school).
- dat de leerkracht de ouders adviseert externe hulp te zoeken.

*) Soms worden er bij de aanmelding al gedragsproblemen opgegeven.

2. Het kenmerk van de afstemming en samenwerking

Hierbij gaat het om het afstemmen en samenwerken m.b.t. de speciale gedragsbegeleiding tussen de school en de ouder(s)/verzorger(s). Het is belangrijk dat school en thuis op één spoor zitten m.b.t. de begeleiding van de

sociaal-emotionele ontwikkeling van het desbetreffende kind.

3. Het kenmerk van de advisering of verwijzing

Het adviseren om externe hulp in te schakelen kan meteen bij de eerste signalering, maar kan ook later nodig blijken. Dat betekent dat de leerkracht zicht moet hebben op de inhoud van de sociale kaart. Een sociale kaart bevat een overzicht van de hulpverleningsinstanties en hun kenmerken in de buurt van de school.

4. Het kenmerk van de regelmatige contacten en evaluaties

Daarna volgt er een cyclus van evalueren en bijstellen en uitvoeren.

9.3 Spanningen

Tijdens de begeleiding van kinderen met gedragsproblemen op school ontstaan er nogal eens conflicten. Mogelijke conflictgebieden zijn:

1. Misverstanden: check dus iedere keer bij de ouders of ze het begrepen hebben of nog meer uitleg nodig hebben en leg de afspraken in pijnpunten ook vast in een logboek.
2. Miscommunicatie: neem bij misverstanden of vermoede misverstanden z.s.m. contact op met de ouders een bespreek wat er aan de hand is, omdat een misverstand ook snel een conflict kan worden.
3. Afspraakdiscipline: houd u aan de afspraken en zeg geen afspraken af en verzet ze ook niet. (alleen bij hoge uitzondering)
4. Informatie-update: vraag de ouders bij nieuwe ontwikkelingen dat ze u op de hoogte brengen en doe dat als school ook.
5. Verwachtingsverschillen: bespreek met de ouders wat zij van u verwachten en geef als school aan wat men kan verwachten. Soms verwachten de ouders meer/anders dan u als school waar kunt maken. Maak dat duidelijk. Praat met elkaar ook over wat de school van de ouders verwacht. De school moet reële verwachtingen hebben van wat de ouders kunnen doen in hun situatie.
6. Verschillen t.a.v. de opvoedingsvisie tussen de ouders en de school. Het is belangrijk dat de school alleen binnen haar eigen visie begeleiding uit kan voeren. Dat zullen de ouders moeten accepteren.

Het finale gesprek

Over het algemeen verloopt de samenwerking tussen de school de ouders zoals het hoort, nl. open, positief en vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Omdat het bij gedragsproblemen vaak om heftige zaken gaat en sommige ouders zich ook aangevallen voelen op de opvoeding van hun kind thuis ontstaan er m.b.t. 6 genoemde conflictgebieden vaak allerlei soorten problemen. Hoewel de school geduld moet hebben met en begrip moet hebben voor de ouders kan er een moment komen dat de school de ervaring heeft dat het steeds over hetzelfde blijft gaan en men daarmee niet verder komt. Dan is het tijd voor een finaal gesprek. Dat is een laatste gesprek met de ouders over dat onderwerp. U geeft vooraf aan dat het om een finaal gesprek gaat en wat dat inhoudt. U geeft de ouders alle tijd om te vertellen wat ze op hun hart hebben. Daarna geeft u als school uw kijk op de zaak weer. U vraagt de ouders of ze nog meer willen zeggen en dan sluit u af met de mededeling dat hierover hier meer gesproken gaat worden.

9.4 De voorlichting

Het is belangrijk vast te stellen dat de gewone school voor basisonderwijs geen therapeutisch instituut is. De school is in de eerste plaats een onderwijsinstelling met als extra belangrijke doel de begeleiding van de sociaal-emotionele ontwikkeling. De school heeft dus wel een pedagogische opdracht. Die onderwijssituatie betekent niet dat de leerkrachten geen mogelijkheden hebben kinderen met gedragsproblemen te begeleiden. Die mogelijkheden zijn er in zeer ruime mate, in gelijke mate als de hulp die zijn voor kinderen met leesproblemen. De gedragsorthotheek is daar een voorbeeld van.

Maar de leerkrachten zitten wel vaak met meer dan 25 kinderen in een klaslokaal en er zijn veel scholen met combinatiegroepen. Veel ouders denken dat hun kind het enige kind is dat om speciale zorg vraagt. Bovendien is de leerkracht geen psycholoog of orthopedagoog en ook geen maatschappelijk werker. Dat laatste betekent dat er in de cyclus van op school begeleiden, evalueren, bespreken met de ouders, bijstellen er weer uitvoeren, geen sprake kan zijn van een intensieve ouderbegeleiding. Sommige leerkrachten laten zich verleiden tot het spelen van de gezinstherapeut, maar daarvoor zijn specialisten nodig. Laat het dus niet zover komen. Scholen voor speciaal onderwijs hebben deze hulpverleners meestal wel aan boord.

De leerkracht kan wel voorlichting geven. Deze 10-delige artikelenserie moet gezien worden als handleiding bij de digitale gedragsorthotheek. Iedereen die dat wil, kan gratis de inloggegevens daarvan ontvangen. Zie het eind van dit artikel.

In die gedragsorthotheek bevinden zich twee hulpmiddelen in het kader van de thuisadvisering

1. Specifieke tips die aansluiten bij speciale gedragsproblemen. Er worden in de gedragsorthotheek diverse typen gedragsproblemen behandeld en bij 54 van die beschreven orthobeelden worden er in paragraaf 6 aanwijzingen gegeven voor de ouderbegeleiding die aansluit bij de aard van die 54 orthobeelden. Het is m.b.t. de ouders beter om te spreken over oudervoorlichting dan over ouderbegeleiding! Als er bij de behandeling van een type gedragsproblemen wordt verwezen naar een *oudervoorlichtingsmap* dan wordt bedoeld dat u in het zoekvenster het woord van dat type gedragsprobleem in moet typen een aansluitende ouderbrief te vinden.
2. Daarnaast bevat de orthotheek 109 voorlichtingsbrieven voor de ouders. Die zijn geschreven in Wordbestanden en dat betekent dat u ze op allerlei manieren aan kunt passen. Klik de letter O aan, dan kunt u al die ouderbrieven zien. Belangrijk is dat u daar ook de handleiding voor het gebruik van die ouderbrieven tegen kunt komen (staat onderaan in de orthotheeklijst), zodat u kunt lezen hoe u die oudervoorlichtingsbrieven het beste in kunt zetten.

9.5 De grenzen

In het voorafgaande is al op diverse plaatsen aangegeven dat de begeleiding door de leerkracht in het gewone basisonderwijs grenzen kent, omdat de gewone basisschool weliswaar een pedagogische opdracht heeft, maar toch vooral een onderwijsinstelling is. Bovendien zijn de groepen groot en komen er in de Nederlandse school ook wel veel combinatieklassen voor. (zie ook paragraaf 9.4) Dat maakt dat het meestal maar in beperkte mate mogelijk is een een-op-een begeleidingssessie op orthopedagogische gebied te geven zoals dat bij het lezen gebeurt. Meestal wordt de begeleiding kortdurend uitgevoerd en vaak doen de andere kinderen ook mee aan de gekozen vormen van gedragsbegeleiding. De mogelijkheden voor de begeleiding van kinderen met gedragsproblemen zijn in de orthotheek in grote hoeveelheden aanwe-

zig, maar verschillen in intensiteit om ze uitvoerbaar te kunnen laten zijn.

9.6 De gedragsorthotheek

Ga naar <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Vul de 5 gegevens in die daar zijn aangegeven, klik op verzenden en dan sturen we u in de eerste week van de volgende maand de inloggegevens toe.

Zo ontvangt u de inloggegevens:

Beantwoord in het vak **-Bericht-** de onderstaande 5 vragen.

- 1. Naam aanvrager:
- 2. Functie aanvrager:
- 3. Naam instelling/school:
- 4. Plaatsnaam school/instelling:
- 4. Postcode school/instelling:
- 5. E-mailadres ivm de contacten:

Als deze 5 gegevens doorgemailed zijn (klik op: **Verzenden**) ontvangt u binnen 14 dagen vanaf 1 september de gratis inloggegevens. Insturen van deze aanmeldingsgegevens kan vanaf 22 mei 2020.

Vermeld alle gegevens van punt 1 t/m 5:

Naam *

E-mailadres *

Bericht *

Verzenden

Gedrag & gedragsproblemen

Deel 10

Het slotartikel over de totaalvisie en de kwaliteitskaart.

Luc Koning

Pravoo-instituut Daarle

Deel 10 Het slotartikel over het algemene protocol en het actieplan

10.1 Inleiding

Dit artikel verscheen op 3 juni 2021

In de afgelopen 10 maanden zijn er 10 artikelen met betrekking tot de sociaal-emotionele ontwikkeling op LinkedIn geplaatst. Met die 10 artikelen is in een kort bestek een overzicht gegeven van wat er minimaal hoort tot het domein van gedrag en gedragsproblemen.

10.2 Het algemene protocol

In dit laatste artikel worden al die items ondergebracht in een algemeen protocol voor gedrag en gedragsproblemen.

Dat plan (2 A4'tjes) heeft de volgende opzet:

HET ALGEMENE PROTOCOL	
	1. Kwaliteitsvragenlijst: protocol, algemeen
Ingevuld door:.....	
	<i>Omriekel in hoeverre iets gerealiseerd is. (ja-ten dele-nee) Geef ook de aanpakprioriteit weer: Laag, Middelmatig, Hoog.</i>
1. Preventie	
Om gedragsproblemen te voorkomen hebben we het volgende gedaan:	
1.1. We hebben een leergang op het gebied van gedrag vanaf groep 1 t/m groep 8.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
1.2 We hebben afgesproken systematisch te reageren op spontane sociaal-emotionele verschijnselen door de ene dag gewenst gedrag met de kinderen te bespreken en de andere dag iets wat ongewenst is.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
1.3 We hebben alle aspecten van het pedagogisch klimaat met elkaar uitgewerkt en zo een optimaal klimaat op school en in de groepen gerealiseerd.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
1.4 We geven regelmatig ouderavonden over pedagogische onderwerpen.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
2. Het leerlingvolgsysteem voor gedrag	
2.1 We hebben een leerlingvolgsysteem voor gedrag.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
3. Diagnoseaanbod	
3.1 De groepsleerkrachten kunnen in de klas kinderen met gedragsproblemen diagnosticeren met diagnosemiddelen.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
3.2 Onze interne begeleider kan 'kamertjes-onderzoek' doen bij kinderen met gedragsproblemen.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
4. Speciale gedragsbegeleiding	
4.1 We kunnen kinderen met gedragsproblemen begeleiden door het pedagogisch klimaat aan te passen.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
4.2 We kunnen eenvoudige orthotechnieken toepassen.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
4.3 We kunnen kinderen met gedragsproblemen begeleiden met kant-en-klare pakketten.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
4.4 We hebben een up-to-date gedragsorthotheek.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
4.5 We bieden remedial education (dat is remedial teaching voor gedragsproblemen).	ja--ten dele--nee (L-M-H)
5. De thuissituatie	
5.1 We geven de ouders opvoedingsvoorlichting.	ja--ten dele--nee (L-M-H)
5.2 We accepteren dat er ouders zijn die onvoldoende/niet aan willen sluiten bij de begeleiding op school.	ja--ten dele--nee (L-M-H)

Met dit protocol kunt u de beginsituatie van uw school bepalen.

HET ALGEMENE PROTOCOL

1. Kwaliteitsvragenlijst: protocol, algemeen

Ingevuld door:.....

1. Preventie

Om gedragsproblemen te voorkomen hebben we het volgende gedaan:

1.1. We hebben een leergang op het gebied van gedrag vanaf groep 1 t/m groep 8.

*Omringel in hoeverre iets gerealiseerd is. (ja--ten dele--nee)
Geef ook de aanpakprioriteit weer: Laag, Middelmatig, Hoog.*

ja--ten dele--nee (L-M-H)

Een voorbeeld

Bij punt 1.1 gaat het om de vraag of u een leergang hanteert om kinderen sociale vaardigheden, kennis en een juiste attitude te laten ontwikkelen aan de hand van een leergang.

Als u vindt dat dat bij u op school al gerealiseerd is dan omcirkelt u –ja–.

Als u vindt dat er wel een leergang is, maar dat die niet goed wordt uitgevoerd of omdat u vindt dat die leerlijn niet goed is dan omcirkelt u –ten dele– als u helemaal niet zoiets hebt dan omcirkelt u –nee–.

Daarna vult u in of er ook een aanpakprioriteit is om het aan te pakken. Als u vindt dat dat onderwerp een onderdeel van de schoolontwikkeling moet worden en dat dat onderwerp urgent is dan omcirkelt u: H. dat betekent : hoge aanpakprioriteit.

Als u vindt dat dat onderwerp al gerealiseerd is of dat het voor u w school niet belangrijk is omcirkelt u L (lage aanpakprioriteit). Als u vindt dat dat onderwerp zo binnen een jaar of drie een keer (weer) aangepakt moet worden dan omcirkelt u de M.

Op deze manier ontstaat er met een beetje turf- en telwerk een boodschappenlijstje van onderwerpen die niet gerealiseerd zijn en een hoge aanpakprioriteit hebben.

U kunt dan de artikelen van deze serie gebruiken om aan uw boodschappenlijstje te werken. Op die manier ontstaat er een **Actieplan gedrag**. Deze lijst bestaat uit twee pagina's en kunt u downloaden vanaf:

<https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Kijk dan bij: Actieplan gedrag

10.3 Slotopmerkingen

Deze artikelenserie moet gezien worden als handleiding bij de gedragsorthotheek. U kunt gratis toegang krijgen tot die orthotheek.

Ga naar <https://www.pravoo.com/gedragsproblemen-1>

Vul de 5 gegevens in die daar zijn aangegeven, klik op verzenden en dan sturen we u de inloggegevens toe.

Zo ontvangt u de inloggegevens:

Beantwoord in het vak **-Bericht-** de onderstaande 5 vragen.

- 1. Naam aanvrager:
- 2. Functie aanvrager:
- 3. Naam instelling/school:
- 4. Plaatsnaam school/instelling:
- 4. Postcode school/instelling:
- 5. E-mailadres ivm de contacten:

Als deze 5 gegevens doorgemailed zijn (klik op: **Verzenden**) ontvangt u binnen 14 dagen vanaf 1 september de gratis inloggegevens. Insturen van deze aanmeldingsgegevens kan vanaf 22 mei 2020.

Vermeld alle gegevens van punt 1 t/m 5:

Naam *

E-mailadres *

Bericht *

Verzenden